

Vlaams
Parlement

stuk **819** (2010-2011) – Nr. 2
ingediend op 17 maart 2011 (2010-2011)

Nota van de Vlaamse Regering

Groenboek over een nieuw industrieel beleid voor Vlaanderen

ingediend door de heer Kris Peeters,
minister-president van de Vlaamse Regering,
Vlaams minister van Economie, Buitenlands Beleid,
Landbouw en Plattelandsbeleid

Gedachtewisselingen

Verslag

namens de Commissie voor Economie,
Economisch Overheidsinstrumentarium, Innovatie,
Wetenschapsbeleid, Werk en Sociale Economie
uitgebracht door de heer Filip Watteeuw,
mevrouw Güler Turan en de heer Matthias Diependaele

Samenstelling van de commissie:

Voorzitter: mevrouw Patricia Ceysens.

Vaste leden:

de heer Robrecht Bothuyne, mevrouw Martine Fournier, de heren Jan Laurys, Koen Van den Heuvel;
de heren Frank Creyelman, Johan Deckmyn, Chris Janssens;
de dames Patricia Ceysens, Lydia Peeters;
mevrouw Güler Turan, de heer Bart Van Malderen;
de heer Matthias Diependaele, mevrouw Helga Stevens;
de heer Ivan Sabbe;
de heer Filip Watteeuw.

Plaatsvervangers:

de dames Sonja Claes, Kathleen Helsen, Griet Smaers, de heer Eric Van Rompuy;
de heer Pieter Huybrechts, mevrouw Katleen Martens, de heer Jan Penris;
mevrouw Fientje Moerman, de heer Herman Schueremans;
de dames Kathleen Deckx, Mia De Vits;
de dames Vera Celis, Lies Jans;
de heer Lode Vereeck;
mevrouw Elisabeth Meuleman.

Stukken in het dossier:

819 (2010-2011) – Nr. 1: Nota van de Vlaamse Regering

INHOUD

I. Gedachtewisseling van 16 december 2010 met de Vlaamse sectorfederaties.	5
1. FEVIA	5
2. Agoria	9
3. Essenscia	17
4. Fedustria	22
5. Confederatie Bouw	26
6. FEBEM	35
II. Gedachtewisseling van 13 januari 2011 met de SERV en de VRWI	41
1. SERV	41
1.1. Toelichting door mevrouw Caroline Copers	41
1.1.1. Inleiding	41
1.1.2. Zeven voorstellen vanuit de SERV	41
Witboek sterker omkaderen	41
Vierde pijler noodzakelijk	42
Meer coördinatie en integratie vereist	42
Een actieplan absoluut noodzakelijk	43
Bestaand en nieuw instrumentarium inschakelen	43
Relaties met andere processen verduidelijken	43
TINA-criteria afstemmen op transitie	44
1.1.3. Tot slot	44
1.2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden	44
1.3. Antwoorden van de SERV	45
2. VRWI	47
2.1. Toelichting door de heren Gilbert Declerck en Ignace Lemahieu	47
2.1.1. Situering	47
2.1.2. Toelichting van het advies	47
Positief onthaald door VRWI	47
Proces kan duidelijker (nood aan trajectbeschrijving)	47
Input VRWI-Innovatieregiegroepen (iRG)	47
Internationaal kader	47
Inbedden van O&O in industriebeleid	48
Focus aanbrengen en bewaren	48
Financiering	48

Regelgevend kader.....	49
Samenwerking.....	49
Menselijk kapitaal.....	49
2.2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden.....	49
2.3. Antwoorden van de VRWI	50
III. Gedachtewisseling van 27 januari 2011 met de Bond Beter Leefmilieu.....	50
1. Toelichting.....	50
2. Discussie.....	52
Gebruikte afkortingen	55

De Commissie voor Economie, Economisch Overheidsinstrumentarium, Innovatie, Wetenschapsbeleid, Werk en Sociale Economie organiseerde drie gedachtewisselingen in het kader van de bespreking van het groenboek Nieuw Industrieel beleid.

Op 16 december 2010 werden de vertegenwoordigers van de Vlaamse tak van zes sectorfederaties gehoord: FEVIA (voedingsindustrie), essenscia (chemische industrie en 'life sciences'), Fedustria (textiel-, hout- en meubelindustrie), Agoria (technologische industrie), Confederatie Bouw (bouwnijverheid) en FEBEM (milieubedrijven).

Op 13 januari 2011 kwamen de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen en de Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie aan bod.

Op 27 januari 2011 werd ten slotte de Bond Beter Leefmilieu gehoord.

I. GEDACHTEWISSELING VAN 16 DECEMBER 2010 MET DE VLAAMSE SECTORFEDERATIES

1. FEVIA

Namens FEVIA, de sectorfederatie van de voedingsindustrie, nemen mevrouw Claire Bosch, secretaris-generaal en de heer Jan Vander Stichele, managing director van Lotus Bakeries, het woord.

Mevrouw *Claire Bosch* legt uit dat de FEVIA Vlaanderen de beroepsfederatie van de Vlaamse voedingsindustrie is. Dat is een onderdeel van FEVIA, met een federaal deel, een Vlaamse en een Waalse vleugel en een Brusselse vertegenwoordiging.

De voedingsindustrie vertrekt voornamelijk vanuit landbouwproducten en water en produceert daarmee tijdens een transformatieproces voedingsproducten en dranken. Er is een onderscheid tussen de eerste en tweede verwerking. In de eerste verwerking worden bedrijven rechtstreeks de landbouwproducten als grondstof aan. In de tweede verwerking worden de producten uit de eerste verwerking als basis gebruikt voor voedingsproducten. Als voorbeeld vermeldt de spreker de suikerraffinage en de bloemmolens die in de eerste verwerkingsfase zitten. Koekjesfabrikanten maken deel uit van de tweede verwerking.

De voedingsindustrie begint waar landbouw eindigt en eindigt zelf, daar waar de horeca en de distributie beginnen. Alle producten in de distributie en waar men gaat eten, komen voort uit de voedingsindustrie. De voedingsindustrie is vooral aanwezig langs een as die begint in West-Vlaanderen, loopt over Oost-Vlaanderen en Antwerpen tot in Limburg, waar het gros van de industrie zich bevindt.

In het kader van de staten-generaal van de industrie is de waardeketen onderzocht. Landbouw staat in voor een zeer groot aandeel van de input van de voedingsindustrie. Ze leveren meer dan 20 percent. Ook verpakking is een zwaar dossier in de voedingsindustrie, stelt mevrouw Bosch. Het gaat om kunststoffen van de chemische nijverheid, metalen van metaalverwerkende bedrijven en papier en karton vanuit de desbetreffende industrie. Er zijn bovendien veel machines en outillage nodig.

Bij de output wordt duidelijk waar de producten naartoe gaan. Zowat 30 percent gaat naar verbruik in huishoudens op macroschaal. Het gaat niet alleen om distributie in warenhuizen, maar ook om macrodistributie, catering en horeca, die een groot aandeel opnemen. Er zijn voorts ook nevenstromen naar landbouw die ze dan ook intern aanwenden in de productie.

FEVIA vertegenwoordigt aanzienlijk wat tewerkstelling met 64.000 rechtstreeks tewerkgestelden in Vlaanderen. Dat mag volgens de SERV met 1,9 vermenigvuldigd worden, wat

het totaal aantal op ongeveer 120.000 tewerkstellingsplaatsen brengt. Er zijn daarnaast nog een groot aantal interim-tewerkgestelden.

De heer *Jan Vander Stichele* legt uit dat voeding instaat voor ongeveer 30 miljard euro in Vlaanderen. Daarmee komt de sector op de derde plaats qua omzet, maar hij staat op de tweede plaats waar het tewerkstelling aangaat. Op Europees vlak is het veruit de belangrijkste sector.

De voedingsindustrie hield ondanks de crisis vrij goed stand en wordt in België voor 82 percent vertegenwoordigd door Vlaamse bedrijven. Het is een echte kmo-sector. De kmo's zijn de motor van het weefsel van de voedingsnijverheid.

Waar wil de voedingsindustrie staan in 2020? Op welke assen wil ze verder werken en denkt ze dan sterk te staan? Daarbij vermeldt de spreker de milieuduurzaamheid, innovatie, de sociale duurzaamheid en professionalisering die werd opgestart als food@work, en de export, die van bijzonder belang is voor de sector. Het is volgens de spreker uitermate belangrijk dat dit samen met andere sectoren in de vorm van sectoroverschrijdende projecten gebeurt.

Die input lag aan de basis van de input van de voedingsindustrie bij het tot stand komen van het nieuwe industrieel beleid van Vlaanderen. Het groenboek werd aandachtig doorgenomen. Daarbij is de vraag gerezen waar de aanknopingspunten zijn met het witboek dat de industrie zelf heeft opgesteld.

Hoe ziet men het hele concept van de 'factory of the future' in de veronderstelling dat er wordt gedacht vanuit het perspectief van de 'intellectual property'? Men stelde zich tevens de vraag wanneer de idee van 'leading plant' en de kleinere bedrijven werkbaar is voor de voedingsindustrie.

TINA moet dienen om zaken die klaar zijn om te ontwikkelen meteen een commerciële vertaling te geven. Dat is niet altijd evident voor de voedingsindustrie, oppert de heer Vander Stichele. Hoe moet dat met kmo's?

Het groenboek voorziet in een performant innovatie-instrumentarium ten behoeve van de kmo's. De sector vindt het echter cruciaal dat de kmo's voldoende sterk begeleid worden. Een degelijke begeleiding bij het bepalen van een strategie, bij een goed hr-beleid, bij financiële planning, maakt het voor kmo's mogelijk veel gemakkelijker mee te werken in het concept van een 'leading project' dat ze moeten volgen in plaats van stomweg iets te kopiëren zonder kennis van zaken.

Mocht TINA te hoog gegrepen blijken voor de voedingssector, dan wil de sector erop hameren dat er alternatieven beschikbaar blijven. Het IWT mag daarom niet worden afgebouwd. De spreker verwijst bij wijze van voorbeeld naar ICON, waarin verschillende bedrijven samenwerken met universitaire instellingen. Dat zou men ook graag zien in de voedingsindustrie, stelt hij.

Als het groenboek van het nieuwe industrieel beleid in Vlaanderen vertaald wordt in een witboek, dan wil de voedingsindustrie in elk geval antwoorden op wat ze als de belangrijkste elementen beschouwt. Dat impliceert het verzekeren van voldoende instroom van jong en goed opgeleid personeel, duurzaamheid die expliciet is opgenomen, groei door 'export boost' en een voldoende focus op innovatie op kmo-niveau.

De VRWB ging ook na welke assen al aangestipt waren om op verder te werken. Zo was de relatie voeding-gezondheid al gemerkt. Daaraan voegde de sector zelf het onderzoek naar machines, materialen en technieken, waarmee de hand wordt uitgestoken naar Agoria. Het zelfde gebeurt voor landbouwketen en essenscia voor de verpakkingsketen.

De sectoroverschrijdende mogelijkheden zijn legio, stelt de heer Vander Stichele. Het groenboek haalt de nood aan die mogelijkheden aan, maar de voedingsindustrie wil ze graag geëxpliciteerd zien.

Als besluit stelt de heer Vander Stichele dat het initiatief van het groenboek enthousiast onthaald wordt, maar dat de voedingssector ook op zoek is naar concrete beleidslijnen. De vrees leeft enigszins dat de voedingssector vergeten zou worden. In het groenboek vindt hij te weinig elementen uit het witboek van de voedingsindustrie terug.

Het TINA-fonds wordt als mooi initiatief beschouwd, maar mag niet zo ver gaan dat het allesomvattend wordt en dat andere initiatieven gefnuikt worden, zeker als er te weinig in zit voor de voedingsindustrie.

Er wordt ook verwezen naar de clusters van de EU met als opmerking dat daarin de voedingsindustrie niet aan bod komt.

Voor wat het concept ‘lead company’ betreft, ligt IP in de voedingsindustrie een stuk moeilijker dan in andere sectoren. Men is daarom niet zo innovatie-minded als het erop neerkomt de processen te bekijken en na te bootsen. De bedrijven die zich engageren moeten een afdoende garantie krijgen dat ze niet blind gekopieerd worden.

Voeding is als belangrijkste sector in Europa en tweede sector in Vlaanderen belangrijk genoeg om mee aan de toekomst van het industrieel weefsel van Vlaanderen te werken.

Mevrouw Güler Turan beschikt niet over het witboek van de voedingsindustrie waarvan sprake. Kan dat bezorgd worden? In het groenboek vindt de voedingsindustrie weinig van zijn witboek terug. Wat wil men er specifiek in zien staan, naast het punt inzake clusters?

De heer Jan Laurys vraagt zich af waarom er enkel sprake is van het verzekeren van jong en goed opgeleid personeel. Waarom geen oudere personeelsinstroom?

De heer Robrecht Bothuyne leest heel duidelijke verwijzingen naar innovatie. Hij vernoemt Flanders Food en het IWT-instrumentarium dat in de voorgaande legislatuur vereenvoudigd is. Het is niet de bedoeling het beleid het IWT af te schaffen ten voordele van TINA, weet het lid te verzekeren. Wat verwacht de voedingsindustrie meer dan wat er al aan innovatie is?

De heer Filip Watteeuw verwijst naar de vraag van FEVIA of de kmo's voldoende opgeleid zijn en het feit dat daarbij strategie, hr en financiële planning worden aangehaald. Is er nood aan meer ondersteuning in dat verband binnen de voedingsindustrie vooraleer het industrieel beleid verder wordt uitgebouwd?

Het lid merkt een tendens naar steeds minder chemische additieven in de voeding en staat achter die evolutie. In hoeverre heeft dat een invloed op de voedingssector? In welke mate moet die evolutie ingecalculeerd worden bij het uittekenen van een beleid voor de voedingsindustrie?

Met betrekking tot verpakkingen meent de heer Watteeuw dat de voedingsindustrie over een milieuhandvest beschikt. Daarin is ook een vermelding opgenomen inzake verpakkingsmateriaal. Wordt daaraan gewerkt en in welke mate? Wat verwacht men van toekomstige evoluties ter zake?

De heer Matthias Diependaele stelt dat het groenboek tot doel heeft de analyse te maken van het bestaande industrieel beleid in Vlaanderen en de visie te bepalen over de richting die het beleid uit moet. Als parlamentslid dat mee verantwoordelijk is voor het aandragen van concrete maatregelen, mist het lid in de uiteenzetting precies die inbreng. Welke

concrete maatregelen wil de voedingsindustrie naar voren schuiven? De heer Diependaele vat samen dat iedereen in het clubje van TINA wil zitten, maar hij wil weten wat iedereen TINA te bieden heeft.

De heer *Jan Vander Stichele* licht de vier speerpunten van de voedingsindustrie toe. Ze hebben te maken met een voldoende aanbod van personeel door het sexyer maken van de sector en met ervoor zorgen dat er voldoende jong en goed opgeleid personeel komt. In het witboek zijn bepaalde concrete maatregelen ter zake opgenomen, bevestigt de spreker. Het is onder meer van belang dat met het onderwijs afspraken kunnen gemaakt worden over een week van de voedingsindustrie, dat 13-14-jarigen een dag kunnen meelopen in het bedrijf om voeling te krijgen met de industrie en het belang ervan.

Tweede aspect is de duurzaamheid. Er loopt een studie om zo CO₂-neutraal mogelijk te werken. Dat gaat vrij ver, verzekert de heer Vander Stichele.

Export is als derde punt voor de voedingsindustrie van levensbelang. In samenwerking met het F.I.T. lopen er een aantal projecten in dat kader. Het is de bedoeling nog meer analyses en marktstudies te maken van exportmarkten. Ook ondersteuning in het benaderen van die markten vormt een belangrijk element. Uiteindelijk komt dan ook het plan van de kmo op de voorgrond.

In een bedrijf vraagt elke stap die wordt gezet in een groeifase om een aanpassing, of het om een kmo of een groter bedrijf gaat, of men groeit van 5 naar 10 of in omzet van 150 naar 250 miljoen euro. Kmo's binnen de voedingssector blijken het daar vaak heel moeilijk mee te hebben. De heer Vander Stichele meent dat die groeipijnen niet te verwaarlozen zijn en als kmo's in de slipstream van de 'lead companies' willen geraken, zal training essentieel zijn. Hij waarschuwt dat de kloof alleen maar groter wordt als alleen die 'lead companies' goed begeleid worden. Dat kan niet in een regio als Vlaanderen die rijk is aan kmo's, besluit de heer Vander Stichele.

Mevrouw *Claire Bosch* gaat in op de innovatie. Wat de voedingsindustrie betreft, is bijkomend onderzoek naar de samenstelling van de voedings- en verpakingsproducten nodig. Daar stelt de sector voor om innovatieve projecten op te zetten met overheidssteun. Flanders Food kan en moet daar de leiding in nemen, zij het dat daartoe extra middelen nodig zullen zijn, oppert de spreekster. Die zijn vooralsnog te beperkt.

De heer *Jan Vander Stichele* stelt dat het punt van chemische stoffen in de voeding niet is opgenomen omdat de sector dat al achter de rug heeft. Er wordt intussen al gewerkt met natuurlijke grondstoffen. In 2015 zou alleen nog 'sustainable palm oil' gebruikt worden. Dat staat los van het in Vlaanderen te voeren beleid. De voedingsindustrie moet ter zake haar verantwoordelijkheid opnemen en doet dat ook, garandeert de spreker. Dat is de reden waarom het niet in het witboek voorkomt.

De voedingsindustrie geeft als hoofdopmerking te kennen dat een kmo-sector als voeding niet voldoende is opgenomen in het groenboek. Maatregelen om kmo's die niet in een 'new factory' kunnen stappen ook vooruit te helpen, zijn daarom noodzakelijk. Het mag voor de voedingsindustrie zeker niet de bedoeling zijn in 2050 nog enkel de 'new factories' over te houden en geen kmo's. Het gros van de ondernemingen in de sector zijn niet of nog niet in staat die stap te zetten. Het blijft dan de vraag hoe men de grote groep van kmo's naar het nieuwe beleid toe halen zoals het wordt voorgesteld. Dat en een tijdspad ontbreken in het groenboek.

De voedingsindustrie in Vlaanderen heeft een aantal heel grote en bekende bedrijven maar vooral een pak kmo's, geeft de heer Vander Stichele mee. Daarachter staan dynamische mensen die zonder meer de kaap van 2020 halen, stelt hij. De meesten hebben zonder al te veel kleerscheuren de crisis doorstaan. Er zijn ook een aantal prachtige kennisinstellingen, vervolgt de spreker. Dat is dank zij Flanders Food al enigszins gekanaliseerd. Het

verheugt de heer Vander Stichele dat er van afbouw in dat verband geen sprake is. Met mensen als bouwsteen heeft de voedingsindustrie heel wat te bieden, besluit hij.

2. Agoria

Agoria, de sectorfederatie voor de technologische industrie vertegenwoordigd door de heer Wilson De Pril, directeur-generaal van Agoria Vlaanderen, en de heer Jan Declercq, chief business development officer CG Holdings Belgium.

De heer *Wilson De Pril* legt uit dat Agoria ongeveer een derde van de industrie vertegenwoordigt, zowel qua tewerkstelling als qua toegevoegde waarde, export of andere criteria. Het industrieel beleid is noodzakelijk, onderstreept de spreker, omdat industrie staat voor 80 percent van de export van Vlaanderen en voor meer dan 80 percent van de investeringen in privé-O&O.

Het concept van de ‘factory of the future’ wordt gesmaakt door Agoria. Het wordt ervaren als een kapstok om het integrale beleid aan op te hangen. Een industrieel beleid omvat voor Agoria horizontale en verticale aspecten. Horizontaal staan de kosten, talent en vergunningen. Verticaal is een combinatie van de ‘lead markets’ voor groei en dat gekoppeld aan de technologische sterke punten.

De loonkosten worden ook in het groenboek gesignaleerd. Daarom heeft Agoria ze ook expliciet vermeld naast energiekosten en fiscaliteit. Er is op dat vlak een duidelijke handicap, stelt de heer De Pril. Productiviteitsoffensieven moeten dienen om de hoge kosten te neutraliseren. Diezelfde productiviteit kan niet oneindig opgedreven worden, oppert hij. Als de ondernemingskosten niet onder controle gehouden worden, is er een probleem.

Investerings moeten blijvend gestimuleerd worden, stelt de spreker, in eerste instantie van privékant. De problematiek van de vergunningen zit vaak heel complex in elkaar, gaat hij verder en snel ageren is daardoor dikwijls onmogelijk. Dat kan volgens de heer De Pril vrij eenvoudig verholpen worden zonder dat het direct geld kost en integendeel geld zou opbrengen voor de Vlaamse administratie. Investerings zijn niet enkel nodig voor wat de harde infrastructuur betreft, maar ook voor breedband, ‘slimme’ mobiliteit, e-government enzovoort. Het kan gaan om allerlei aspecten die een opbrengstfactor hebben voor de Vlaamse overheid, zeker via het instrument van het innovatief aanbesteden. Dat instrument doet geleidelijk zijn intrede. De heer De Pril vindt het een ideale manier om vraaggestuurd innovatie aan te wakkeren.

De arbeidsmarkt kan volgens de spreker op termijn, naast de kosten, ook een handicap worden voor een goed industrieel beleid. Er zijn een aantal acties mogelijk. De spreker verwijst in dat verband naar de kerncompetenties. Niemand zou nog als ‘basic’ IT- of technologieanalfabeet mogen functioneren, stelt hij. Het zijn toepassingen waarmee eenieder dagelijks geconfronteerd wordt. Wie er niet mee om kan, raakt ook sociaal geïsoleerd. Het lijkt de spreker zinvol het onderwijs geleidelijk aan nog sterker aan te passen.

Ook inzake knelpuntberoepen kan nog een tandje bijgestoken worden, meent de heer De Pril. Er is heel wat potentieel dat bijgeschoold kan worden om de knelpuntberoepen in te vullen.

Het technologisch talent vult een grote behoefte in de sector van Agoria in. Er zijn veel ingenieurs nodig, technisch geschoolde mensen, ICT’ers, van welke leeftijd ook. De instroom in het technisch onderwijs moet vergroten en de mensen met talenten moeten die maximaal kunnen ontwikkelen en kunnen omzetten in de praktijk. De ‘factory of the future’ zal volgens de heer De Pril een samenspel van specialistische functies zijn. Daarnaast zullen er ook multidisciplinaire functies zijn, met een technologische of technische achtergrond.

Wat stelt Agoria concreet voor inzake beleid onder andere op het vlak van innovatie? Men vond het bijzonder jammer dat de kaasschaafmethode twee jaar na elkaar wordt toegepast. Een onderneming zal nooit op elke budgetpost evenveel besparen, stelt de heer De Pril. Dat getuigt van ontbrekend beleid en geen prioriteitstelling. Degelijke beleidsvoering geeft aan waar investeringen en besparingen moeten en kunnen. Met een goed industrieel beleid zou het tegen het volgende jaar wel mogelijk zijn om de juiste keuzes te maken, oppert de spreker.

Agoria houdt ook een pleidooi voor het opnieuw aanvullen van de intussen enigszins geplafonneerde en zelfs verminderde O&O-budgetten. Slechts 22 percent van het totale O&O-budget is vraaggedreven en industrieel gericht. Dat is veel te weinig in vergelijking met de landen die het beter doen dan Vlaanderen. Niet alleen de omvang van het O&O-budget, maar vooral de besteding ervan is belangrijk, benadrukt de spreker. Met het oog op de crisisperiode verwacht hij accentverschuivingen naar wat inzake O&O op korte termijn effectief een meerwaarde kan creëren aan economische groei.

Het prioriteitenbeleid ziet Agoria veeleer als een focusbeleid. Men heeft niet de indruk dat het beleid alleen op de vermelde prioriteiten toegespitst wordt en blijft. Bepaalde zaken krijgen wel meer aandacht, focus, faciliteiten, snelle bediening en een labeling als ze in bepaalde kanalen terechtkomen. Dat maakt al heel wat mogelijk, meent ook de heer De Pril.

Europa schuift ook thema's naar voren. Die hoeven niet slaafs gevolgd te worden, oppert de spreker, maar het lijkt Agoria goed er toch op in te spelen. Vlaanderen kan op basis van de starters nagaan wat onder meer de containerbegrippen van Europa, zoals nanotechnologie, voor de regio betekenen. IMEC speelt daarin een voortrekkersrol en dan is er de vraag hoe het zit met mogelijke toepassingen in bijvoorbeeld textielsector. Het gaat om een sterkteanalyse en het afwegen van hoe de technologie gecombineerd kan worden. Door handig in te spelen op de Europese prioriteiten wordt het mogelijk om zich te differentiëren van concurrenten in andere landen. De sterktes worden benut en nog versterkt.

De competentiepolen, de SOC's en de generieke kanalen van het IWT kunnen daarmee ook rekening houden, net zoals in het strategisch basisonderzoek, het FWO en het IOF. Elke vorm van onderzoek die aansluit op de prioriteiten die zijn uitgestippeld, kan dan extra steun genieten. Een deel van het onderzoek zou op termijn – na vijf, tien of zelfs vijftien jaar – tot enige valorisatie moeten leiden.

Voorts dringt Agoria aan op samenwerking tussen bedrijven, universiteiten op nationaal en internationaal niveau.

Initiatieven zoals de proeftuinen en de demonstratoren vindt Agoria positief.

Inzake beleid onderstreept de heer De Pril dat, om de '1 plus 2 percent'-norm te halen, er absoluut een versterking van het industrieel weefsel nodig is. Hij stelt dat de norm met de bestaande industrie niet op een gezonde rendabele manier en blijvend kan gehaald worden. Eenmaal de focus bepaald is, moet het eenvoudig zijn internationaal gericht te zoeken naar de juiste kennis om aan te trekken. Dat kan in de filosofie van de waardeketen gebeuren, zoals bij de staten-generaal van de industrie is aangebracht.

Er zijn een aantal concrete projecten die aantonen hoe de inhoud van een transformatie van een sector eruit kan zien. Het komt erop aan de industriële activiteiten op een hoger niveau te brengen. Voor de eigen selectie heeft Agoria een aantal criteria afgebakend. Zo moeten er voldoende industriële trekkers zijn, grote en kleine ondernemingen die sterk in de schoenen staan, over de juiste competenties beschikken en aan O&O doen. Ze moeten de bedoeling hebben zich internationaal te positioneren en dienen daarenboven een hoge

maatschappelijke waarde te genereren. Zo zijn er twee projecten gericht op hernieuwbare energie. Tot slot moet er een intrinsiek exportpotentieel zijn.

De heer De Pril laat een schema zien waaruit duidelijk blijkt hoe breed dat gaat en hoeveel sectoren erbij betrokken worden. Men ziet ook hoe ze inspelen op de waardeketen en uit welke diverse componenten ze bestaan.

Een van de ingediende projecten heeft te maken met de maakindustrie. Een gezonde economie en maatschappij hebben altijd behoefte aan die vorm van industriële activiteit. De vraag daarbij is hoe in een hogekostenland als België en in Vlaanderen die activiteiten behouden kunnen blijven. O&O is daaraan gekoppeld: verliest men de maakindustrie, dan verdwijnt geleidelijk aan ook O&O. Dat is stilaan aan het gebeuren, merkt de heer De Pril op. Agoria gaat uit van een synthese van mechatronica, automatisatie en ICT. Er zijn projecten opgezet waarbij men nieuwe productiesystemen gaat opbouwen en die gericht zijn op de diverse activiteiten zoals voeding, textiel, farmaceutica, automobielen en metaalproducten, elektronica. Als horizontaal thema wordt de ‘manufacturing industry’ als een van de ‘key enabling technologies’ ook op het Europese niveau als dusdanig erkend. Het besef is aanwezig dat een horizontale aanpak heel wat industriële sectoren vooruit kan helpen.

Op een volgend schema blijkt de maatschappelijke relevantie van de ‘factory of the future’. Het materiaal- en energieverbruik daalt drastisch en er is minder pollutie. Dergelijk concept is ook Agoria aan het uitbouwen. Dat is dan weer gelinkt aan verschillende facetten waarop tegelijk wordt gewerkt. Die staan vermeld en er worden met heel wat bedrijven ter zake projecten opgezet om binnen afzienbare tijd ook resultaten te kunnen voorleggen.

Een tweede project spitst zich toe op ‘slimme’ en groene mobiliteit en spoort met wat in het Vlaams regeerakkoord staat over het ecosysteem. De voertuigindustrie wordt daarbij ruimer opgevat dan alleen die industrie zelf. Het heeft allemaal te maken met de aandrijfsystemen, de connectie met de ‘smart grids’, lichte en veilige, maar toch stevige materialen, een combinatie van elektronica, ICT en software – met onder meer de telematica, de connectie van voertuigen met infrastructuur – en het inschakelen van al die concepten in de nieuwe mobiliteitsconcepten en businessmodellen. Dat impliceert dat het idee van eigenaar te zijn van een vervoermiddel steeds meer wordt verlaten om veeleer met leasing- of huurformules te werken die toelaten zich vrijer te bewegen.

Er wordt ook aangegeven in welke mate de projecten zich engageren op het vlak van de technologie van het voertuig en het verloop van de waardeketen. Zijn ze meer toegespitst op product en proces of meer op service?

Specifiek op het vlak van de offshorewindenergie licht de heer *Jan Declercq*, van CG, het project toe.

De projecten focussen allemaal op innovatie, groei en internationale impact. Flanders Windfarm was een eerste project dat bestaat uit vier grote blokken. Rechts toont de spreker een grafiek die de markt van offshorewindenergie analyseert van het moment van research tot 2020. De lijn markeert 2010 en daarna is duidelijk hoeveel groei nog wordt verwacht. Het houdt niet op bij 2020, maar loopt door tot 2050.

België is een significante speler in Europa. De 2000 megawatt zijn belangrijk, stelt de heer Declercq. Met projecten als Seapower en Belwind neemt België op de grote markt een pioniersrol op. Europa heeft een wereldleiderspositie ter zake en dat opent mogelijkheden voor intercontinentale export naar Amerika en Azië. Eigen troeven zijn dat de industrie sterk staat in componenten. Een op drie windturbines in de wereld bevat een Vlaams onderdeel. Dat gaat van transformator over tandwielkast naar een hele rist andere zaken.

Vlaanderen is ook sterk in innovatie en een duidelijke no-nonsense- en ‘make-it-work’-approach’, in maritieme en baggerwerken en integratie en door de centrale logistieke ligging. De visie houdt in dat er een sterke en concrete aanpak van de offshorewindparken wordt ontwikkeld. Dat kan als katalysator functioneren voor de innovatie-industrie. Het is de bedoeling de parken snel te realiseren met een goed innovatief concept en demonstratie. Dat is dan een springplank voor export.

In zes acties is weergegeven hoe alles in zijn werk gaat. Er is een onderzoeksinfrastructuur opgezet. Daarnaast is er een offshoretestsite voor windturbines gerealiseerd, een noodzakelijke fase voor de nieuwste generatie van windturbines. Men heeft aangesloten op Europese onderzoeksplannen, het SET-plan. Voorts is er een demonstratie georganiseerd van een innovatieve offshorenetkoppeling. Elk windmolenpark zal met een hoogspanningskabel op het land komen: men zocht naar meer creatieve mogelijkheden. Recent is nog een nieuw Belgisch consortium opgestart, samen met 3^E, Ostom grids, CG, DEme, CMI en Elia om na te gaan of het mogelijk is op Europees niveau te werken en meer stopcontacten op zee te plaatsen.

Een andere belangrijk punt is het opbouwen van een ecosysteem offshore. Dat impliceert dat de havens uitgebouwd worden. Is daarmee iets mogelijk inzake tewerkstelling zowel als training? Dat moet meteen en snel, want de enkele windmolens aan de 66 kilometer kust waarover Vlaanderen beschikt, kunnen ook bediend worden vanuit Terneuzen of Duinkerke. Het is de bedoeling dat van op eigen terrein te doen, vanuit Oostende, Zeebrugge of Antwerpen.

Opleiding en sociale innovatie is net zo nodig, stelt de heer Declercq. Er zijn mensen nodig voor onderhoud, ook wereldwijd.

De ambitie van het project is een fundamentele bijdrage te leveren aan de Europese 20-20-20-doelstellingen. Van Vlaanderen wil men een hub maken voor windenergie-activiteiten. In de offshore zitten wel meer dan 9000 directe jobs. Het is de bedoeling tien Vlaamse bedrijven te kunnen aanvoeren als ‘global leading supplier’ en tien nieuwe bedrijven te creëren in dat segment. Tot slot wil men deelnemen aan Europese innovatieprojecten.

De heer *Wilson De Pril* bespreekt nog kort een laatste project inzake hernieuwbare energie. Het sluit ook aan bij de 20-20-20-strategie van de Europese Commissie en spitst zich toe op CO₂-neutrale gebouwen. De idee is van passief naar actief gebouw om te schakelen, waarbij niet alleen zo weinig mogelijk verbruik als doel vooropstaat, maar vooral ook zelf in te staan voor het verbruik dat er toch is. Dat kan via technologie in het gebouw zelf, of via koppeling van het gebouw aan beperkte netwerken. De ‘smart grid’ kan daartoe dienen. Er zijn contacten met de bouwsector ter zake. Daar zit heel wat competentie samen, stelt de heer De Pril. Een consortium van bedrijven zou parallel werken in dat verband, enerzijds via een ‘living lab’, waarin in reële omstandigheden bepaalde aspecten worden onderzocht, zoals bestaande woningen, sociale huisvesting, scholen. Het gaat erom gebouwen te gebruiken die er hoe dan ook zijn of komen. De feedback daaruit gaat naar de nieuwe productontwikkeling. Tegelijk wordt ook een softwareplatform onderzocht, een ‘virtual lab’, om de berekeningen en simulaties te doen op basis van de gecapteerde data. Dat zorgt voor doelgerichte bijsturing en er kan een permanente ‘loop’ opgezet worden naar nieuwe productontwikkeling. Op vele terreinen van de hernieuwbare energie staat alles nog in de kinderschoenen, stelt de spreker. Er zijn nog jaren aan gerichte innovatie-inspanningen nodig om tot resultaten te komen.

Mevrouw *Fientje Moerman* gaat in op het volgen van de weg die door het VRWI is uitgezet: de groei van O&O-budgetten met 8 percent per jaar. Dat is vooropgezet met het oog op het halen van de 3 percentnorm, waarvan 1 percent door de overheid, in 2020. De Vlaamse Regering houdt nog steeds de doelstelling voor 2014 aan. Acht men die doelstel-

ling dan niet langer haalbaar? Opteert Agoria veeleer voor een realistisch scenario naar 2020?

Bij de verdeling van de middelen over de verschillende types van onderzoek, vindt het lid het zeer belangrijk de juiste terminologie te gebruiken. Ze stelt dat alles te gemakkelijk onder het containerbegrip innovatie wordt samen gegooid. Onderzoek over een tijdshorizon van tien tot vijftien jaar wordt onder de noemer strategisch basisonderzoek ondergebracht en niet onder het fundamenteel onderzoek, verklaart mevrouw Moerman. Agoria stelt een verschuiving voor van 22 naar 30 percent voor meer toepassingsgericht onderzoek. Waar moet die 8 percent gehaald worden, wil het lid weten? In de veronderstelling dat het niet uit een stijging van de budgetten komt.

Samenwerking met FWO vindt mevrouw Moerman prima, maar ze wijst erop dat de prioriteit van FWO bij het fundamentele en niet-gerichte onderzoek ligt. Kenmerk daarvan is precies dat het geschiedt op initiatief van de onderzoeker. Men weet ook nooit waar men uitmondt en wanneer, stelt ze. Het is voor mevrouw Moerman ook een fundamentele taak van de overheid om in dat soort van onderzoek te blijven investeren. Het bedrijfsleven is daarin minder geïnteresseerd en er minder bij gebaat wegens de onzekere resultaten.

De heer *Robrecht Bothuyne* stelt dat het TINA-fonds opgericht is met het oog op kapitaalsinvesteringen in een op te richten consortium. Het lijkt niet de bedoeling dat het om louter een kortetermijnparticipaties gaat. Het lid vraagt zich af hoe Agoria daartegenover staat. Een aantal projecten die het heeft opgezet met bedrijven wachten op steun van de overheid. Welke plaats krijgt TINA daarin en hoe wordt het dan best vormgegeven?

De heer *Bart Van Malderen* sluit zich aan bij de opmerking van mevrouw Moerman over de terminologie. Ook hij vraagt zich af of Agoria bij het fundamenteel basisonderzoek middelen wil wegnemen om die aan te wenden voor gericht toegepast onderzoek? Is daarbij het risico niet reëel dat een aantal innovaties die niet gestuurd kunnen worden en bijna 'per ongeluk' maar in de juiste omgeving ontdekt worden, wegvallen? Het lid begrijpt dat bedrijven niet kunnen investeren in fundamenteel basisonderzoek, omdat de 'return on investment' te laag is.

Het is de bedoeling naar aanleiding van de gedachtewisseling met suggesties te kunnen komen bij de Vlaamse Regering ten behoeve van het witboek nieuw industrieel beleid. Als de federatie één prioriteit naar voren mag schuiven, welke zou dat zijn? Is er iets waarmee Agoria helemaal niet gelukkig is?

Heeft men in het kader van Flanders Windfarm contact met de diverse havenbedrijven of is er een taak voor de overheid in die zin? Hoe ziet Agoria dat praktisch?

Staat een target van tien nieuwe bedrijven in de windenergiesector niet haaks op de natuurlijke tendensen van overname en concentratie eenmaal een sector goed gelanceerd is?

De heer *Ivan Sabbe* stelt dat het groenboek vertrekt van een strategie van bovenaf: de overheid grijpt in en organiseert bepaalde zaken. Inzake O&O kan het lid dat wel begrijpen, maar hij vindt het vooral interessant dat Agoria in zijn nota de vereenvoudiging en de versnelling van de vergunningsprocedures aankaart. Hoe belangrijk is dat of wordt dat nog? Naast grote projecten, wordt ook elke kmo en kleine onderneming met diezelfde problematiek van het vergunningsbeleid geconfronteerd, oppert de heer Sabbe.

In het traject voor de industrie komt ook de arbeidsmarkt naar voren bij Agoria, met name inzake een gericht en strikt activeringsbeleid, het aanmoedigen van levenslang leren, een overstap van jobzekerheid naar werkzekerheid. Het lid meent dat in het groenboek

meer nood is aan plannen voor activering van onderuit. Dat impliceert een hervorming van de arbeidsmarkt en een grote flexibiliteit, besluit de heer Sabbe.

De administratieve rompslomp voor ondernemingen vormt een doorn in het oog van het bedrijfsleven. Hoe staat Agoria daartegenover? Moet het groenboek niet meer aandacht besteden aan een drastische vereenvoudiging van die administratieve last rond het ondernemen zelf en de tewerkstelling in bedrijven?

Voorts wil de heer Sabbe de mening van Agoria over de diverse lokale belastingen ten aanzien van ondernemingen. Hij telt er wel 48, die samen goed zijn voor ongeveer 2 miljard euro. Vindt ook Agoria dat daaraan iets moet gebeuren?

Tot slot vraagt het lid of het dan niet veeleer de bedoeling moet zijn dat de overheid faciliteert en dat de impact van die overheid wordt afgebouwd? Moet het niet de bedoeling zijn de economie optimaal op zichzelf te laten functioneren in plaats van nog meer maatregelen toe te voegen? De heer Sabbe pleit ervoor alles te vereenvoudigen, eenvormig te maken en de lasten te verminderen, met de consequentie dat er van de overheid uit dan ook minder subsidiëring is.

De heer *Filip Watteeuw* wil weten wat Agoria over de kmo's te zeggen heeft, aangezien de vorige sprekers daarop de nadruk willen leggen. Moet het groenboek aangepast worden met meer specifiek op kmo's gerichte maatregelen?

Ook de heer Watteeuw wil weten wat van de Vlaamse overheid concreet wordt verwacht of wat Agoria als suggesties wil meegeven aan die overheid met het oog op de 'slimme' mobiliteitsindustrie en windenergie.

Het lid stelt dat Agoria terecht vindt dat meer gericht investeren noodzakelijk is. Een hoger percentage vraaggedreven investeringen is zeer wenselijk. Dat zou moeten aansluiten bij industriële sterktes of het moet gaan om realistische industriële transformaties. Bestaat dan niet het gevaar dat er zich een industrie blijft ontwikkelen die voortdurend zichzelf bevestigt, terwijl men moet zoeken naar nieuwe sectoren en veelbelovende niches? De heer Watteeuw stelt dat die ondersteuning nodig hebben om sterk te worden.

Agoria legt uitdrukkelijk de nadruk op opleiding. Voor technologische beroepen moet ook volgens het lid in die opleiding geïnvesteerd worden. Hij vraagt zich wel af hoe de overheid zich verhoudt tot de sector. Wat is de rol van de industrie en wat is de rol van onderwijs?

De heer *Matthias Diependaele* is het ermee eens dat de proeftuinen een mooi concept zijn om bedrijven te laten samenwerken. Hij verneemt echter van bedrijfsleiders dat zij investeren in innovatie om een concurrentieel voordeel op te bouwen voor zichzelf. Ze zijn dan ook niet zomaar bereid om dat met andere bedrijven te delen, zij het in proeftuinen of elders. Het doet de heer Diependaele denken aan een concept dat uit de Kempen werd aangereikt door baron Stouthuysen die het had over een innovatiemarkt. Kan dat idee meegenomen worden? Het impliceert dat er meer wordt gekeken naar bedrijven die innoveren, maar de innovaties worden ook meer gedeeld via de markt waar ze er ook een voordeel uit halen.

De heer *Jan Declercq* stelt dat het witboek van Agoria heel veel ideeën aanbrengt. De technologische industrie formuleert daarin een visie en reikt mogelijke projecten aan. Er is intussen ook vraag naar keuzes, beslissingen en acties. Het pijnlijkste dat kan gebeuren volgens de spreker, is dat een idee gecommuniceerd wordt en drie jaar nadien wordt uitgevoerd in een internationale context. Hij ziet graag dat de actie meteen volgt op het uitbrengen van het idee. Zo niet wekt het alleen de interesse van de concurrentie of van andere landen.

Waar moet die 8 percent aan extra middelen voor toepassingsgericht onderzoek gehaald worden? In Europa met ‘research, development and demonstration projects’, merkt de spreker dat universiteiten her en der (onder andere in Delft) intensief bezig zijn met de sectoren die Agoria heeft uitgekozen zoals hernieuwbare energie, ‘mobility’, ‘factory of the future’. Ze hebben er aparte faculteiten voor. De nood aan toegepast onderzoek is voor hem dan ook duidelijk genoeg. Er moet ook fundamenteel onderzoek gebeuren, stelt hij. De industrie vraagt aan de universiteiten om er iets aan te doen voor bepaalde domeinen. In Amerika, China en Korea, Duitsland worden heel wat demonstratieprojecten gedaan in de sectoren die Agoria naar voren brengt. Korea wil met het geld dat ze geven ervoor zorgen dat windturbines en zonne-energie kostencompetitief is om binnen drie tot vier jaar aan gridpariteit te komen tegen dezelfde kost. Daarmee kunnen ze de wereld veroveren, oppert de heer Declercq. Ze geven op die manier niet nog langer subsidies aan bedrijven om die nog acht jaar lang louter in leven te houden. Dat is tijd rekken en geen concurrentieel voordeel. De spreker wil daarmee wijzen op projecten die intercontinentaal lopen en een concurrentie vormen voor Vlaanderen.

Overheid en beleid spelen een sterke rol inzake het ecosysteem. Internationaal wordt met een aantal spelers gepraat en ook met de havens, zij het te weinig vanuit de industrie, stelt de heer Declercq. Er zouden ‘operations’- en ‘maintenance’-activiteiten moeten worden uitgebouwd in een haven, of testinstallaties. Er ontstaat al te snel een conflictsituatie, verklaart de spreker. Er is vraag vanuit Gent, Terneuzen, Wallonië, Frankrijk en Zeebrugge om een trainingscentrum op te richten waar mensen worden opgeleid om op zee windturbines te onderhouden. Het lijkt hem dat er uitdrukkelijk gekozen kan worden voor één school, in plaats van zeven kleine initiatieven. Daarmee kan meer gebeuren, besluit hij.

Een aantal bedrijven zijn zeer sterk gegroeid. Dat zijn diegene die het tien jaar geleden al zagen. Typisch voor Vlaanderen is dat ze dan doorgaans vertrekken. Dan wordt alles groot en intercontinentaal. De andere grote holdings evolueren op een trager tempo maar dan krijgen die bedrijven het moeilijk. De heer Declercq pleit ervoor ze blijvend te ondersteunen via demonstratieprojecten zodat ze een voorsprong kunnen behouden. Buitenlandse investeerders en partners kunnen zo tot het besluit komen om met die mensen samen te werken om iets binnen de drie jaar te realiseren. Ze nemen in hun kielzog heel wat kmo’s mee voor kleinschaliger projecten, legt hij uit. Uit zijn ervaring als IWT-expert weet de heer Declercq dat kmo’s vaak stellen dat ze iets nieuws uitvinden voor een veel te beperkte markt. In zijn sector gaat het voor 94 percent om export. Dat is iets anders. Hij is ervan overtuigd dat het mogelijk is om de tien nieuwe bedrijven waarvan sprake ook echt te vormen. Ter illustratie haalt hij bedrijven aan zoals Fotovolttec.

Er zijn een aantal initiatieven gericht op kmo’s, vervolgt de spreker. Daarbij verwijst hij naar de Energy Box in Oostende, waarbij Agoria probeert een soort van facilitator en incubator te zijn voor kleine bedrijven. Zo kunnen de nieuwigheden ook daar worden aangereikt en de grote bedrijven proberen dan te sponsoren of peter te zijn om die know-how mee te geven. Zo gebeurt dat ook bij Agoria Internationaal en wordt het doorgegeven aan F.I.T. Als men naar het buitenland gaat, wordt de informatie meegegeven aan heel wat kmo’s en die worden dan weer in het kielzog meegenomen op buitenlandse missies.

De proeftuinen als concurrentiegevoelig aspect is een dubbel punt. Vlaanderen vergelijkt hij in de intercontinentale context met een stad van 5 miljoen inwoners. Op de grote projecten is er volgens de heer Declercq intern quasi geen concurrentie. Met wind en zon is er juist heel veel complementariteit. Alle projecten en proeftuinen die worden ingediend of opgezet gaan juist uit van die complementariteit op het mechanische, elektrische en elektronische vlak, stelt hij. Er is bijna geen competitie. Dat lijkt hem een factor om uit te spelen. Dat kan dus onder controle gehouden worden.

De heer *Wilson De Pril* verklaart dat het voor 2014 niet mogelijk blijkt om de 3 percent-norm te bereiken. Hij stelt dat men realistisch moet zijn en rekening moet houden met de inmiddels gewijzigde omstandigheden. Ook Agoria had het liever anders gezien. Daarom schaart het zich ook achter de berekening van het VRWI dat 2020 als streefjaar aanhoudt.

Uit vergelijking met buitenlandse data is gebleken dat bij de nieuwe verdeling van de bijkomende middelen voor O&O relatief veel gaat naar het fundamenteel niet-gericht onderzoek ten overstaan van het gericht onderzoek. Daarom pleit Agoria ervoor een aantal jaren alleen inzake de bijkomende middelen veeleer oog te hebben voor toegepast onderzoek. De 50/50-verhouding behouden, houdt ook de fundamentele ongelijkheid in stand, oppert de spreker. Dat past in een industrieel beleid, met het oog op de staten-generaal van de industrie en vooral ook als er projecten zijn waarvoor men moet beslissen of men er al dan niet in gelooft. Dan moeten ze immers gefaciliteerd worden en liefst snel. Het schaalnadeel van het land moet gecompenseerd worden door snelheid, verduidelijkt de heer De Pril. De ruimschoots aanwezige competentie in Vlaanderen moet vooruit kunnen, stelt hij.

TINA biedt volgens Agoria mooie vooruitzichten: 200 miljoen euro die dan verdubbeld en verdriedubbeld kan worden bij Europa. Ook risicodragend kapitaal is echter goed in bepaalde omstandigheden, oppert de spreker. Van bij het begin heeft hij vragen gesteld bij de hele formule. Het ging over consortia van bedrijven. Dan moet juridisch uitgeklaard worden hoe ze met risicodragend kapitaal bevoorrad zullen worden. Het is hoe dan ook niet evident, weet de spreker. Dat geldt ook voor kmo's die in een familiale structuur zitten. Hij ziet niet in hoe ze deel kunnen uitmaken van een consortium en in risicodragend kapitaal stappen. Het geldt tegelijk ook voor multinationals die dat moeten vragen aan de 'headquarters'. Daarvoor toelating krijgen is niet vanzelfsprekend, verzekert de spreker.

Een andere bedenking is dat het vehikel in handen is gegeven van PMV dat zich intussen op een bepaalde manier heeft gemanifesteerd. De spreker vraagt zich af of TINA wel de goede match is voor iets als PMV, dat allicht de eigen toepassingsmodaliteiten zal hanteren. De heer De Pril hoopt dat hij ongelijk krijgt maar gelooft toch dat het bijzonder moeilijk wordt om een aantal valabele projecten via dat kanaal te ondersteunen.

Het idee dat er meer middelen moeten zijn, spiegelt zich af in het geloof dat vooral de kosten van de overheid en het apparaat als dusdanig aan vermindering toe zijn. Dat zou ervoor zorgen dat de generieke lasten dalen en dat het ondernemingsleven minder bijkomende zaken moet doen. Subsidies kosten handenvol geld, stelt hij nog. Fundamenteel is de heer De Pril het met die visie eens. Alleen wil hij tot die tijd pleiten voor een 'level playing field'. De investeerders in Vlaanderen of het buitenland maken de vergelijking met andere landen. Daarin moet men competitief zijn, meent hij. Vlaanderen wordt niet vergeleken met landen als China, maar eerder met Nederland, zeker met Frankrijk en met Duitsland of andere Europese landen. Een identiek onderzoekspakket in Vlaanderen en Frankrijk blijkt daar volgens onderzoek van Deloitte 27,5 percent goedkoper. Dat speelt bij ondernemingen. Zolang de filosofie niet wordt bijgesteld moet men zich dus zo snel mogelijk met de bestaande instrumenten behelpen om de eerstkomende jaren een aantal doorbraken te realiseren.

Agoria heeft begin juli 2010 een volledig bundel ingediend met voorstellen van wat de overheid kan doen, wat er verwacht wordt, met name in het kader van de vier projecten. Het omvat ook de noodzakelijke voorwaarden om de projecten te realiseren. Snelheid blijft ook daarin primordiaal, stelt hij. De concurrentie wacht niet. Het gaat niet louter om projecten maar om echte businesscases, onderstreept de heer De Pril. De bedrijven engageren zich ertoe om bij een groen licht van de overheid en de juiste omstandigheden, ook door te zetten.

Inzake de keuze tussen altijd bestaande of nieuwe bedrijven, maakt de heer De Pril duidelijk dat hij het ziet als een en-enverhaal. De filosofie luidt te versterken waarin men goed is. De staten-generaal van de industrie spitste zich erop toe uit te maken waarin Vlaanderen sterk is en internationaal het verschil kan maken. Er is geen overvloed aan punten waarop dat kan, zegt de spreker. Wat Agoria kan detecteren, daarvoor moet men gaan, vindt hij. Tegelijk kan geïnvesteerd worden in nieuwe, kleinere zaken die er dan wel vijftien jaar over kunnen doen vooraleer ze enige maatschappelijke relevantie hebben. Agoria vindt het jammer dat Vlaanderen niet heeft durven kiezen voor wat het zijn rijkdom zal geven in de toekomst, namelijk O&O en innovatie. Dat is een cruciale factor in het tot stand komen van welvaart. De heer De Pril stelt dat dat nu eenmaal beleidsbeslissingen zijn. Die zijn nodig, maar geen beleid voeren en op elk vlak hetzelfde doen, is geen goede zaak, besluit de spreker.

3. Essenscia

De heer *Frans Dieryck*, gedelegeerd bestuurder van essenscia vlaanderen, de sectorfederatie van de chemische industrie en van 'life sciences', vindt het zeer goed dat het parlement de tijd neemt om het industrieel beleid te bespreken. Uit respect daarvoor en om het belang van dat beleid nog te onderstrepen, zijn vier representatieve CEO's uit de sector aanwezig. Zij hebben nagedacht over het industrieel beleid en meegewerkt aan het transformatieproject dat de heer Dieryck in grote lijnen wil toelichten. Hij stelt hen voor: Ronny Ansoms, algemeen directeur van Indaver, Jean-Marc Chamberland, CEO Solvic Lillo en Solvin Zandvliet, Wim Michiels, CEO van Proveron en Jan Liessens CEO van Janssen Pharma in Geel.

De heer Dieryck geeft een overzicht van de cijfers van de investeringen in de sector. Ongeveer driekwart van de investeringen gebeurt in Vlaanderen. Ze zijn in 2009 wat gedaald maar zijn wel een belangrijk signaal voor de gestage continuïteit van de sector. De voorbije 20 jaar lagen de investeringen in assets in Vlaanderen op 1 tot 1,2 miljard euro. Voor O&O blijken de cijfers tijdens de economische crisis niet gedaald. Dat wijst erop dat het geloof in de sector behouden is gebleven. 50 percent van alle privé-investeringen in Vlaanderen en België betreffen chemie en life sciences. Specifiek voor Vlaanderen komt 33 percent van de export ook daaruit. Zo komt men automatisch bij handelsoverschotten terecht. Die vormen de basis voor de welvaart van de samenleving. Op Belgisch niveau bedraagt dat 20 miljard euro. Het handelsoverschot van België zelf is ongeveer 5 miljard euro.

Het relatieve belang en de stabiliteit van de sector wordt aangetoond in de relatieve tewerkstelling in de gedefinieerde industriële activiteit. Dat is des te meer opvallend gezien de outsourcinggolven die gepasseerd zijn, stelt de heer Dieryck. Daaruit zijn krachtige diensten ontstaan, spin-offs die intussen wereldspelers geworden zijn. De spreker haalt het voorbeeld aan van Maintenance Partners, Katoennatie, Logistic Chemicals en andere. Niettegenstaande dat fenomeen is de tewerkstelling ongeveer stabiel gebleven.

Essenscia is zeer tevreden met de toenemende belangstelling voor de industrie. Het is belangrijk dat signaal ook via de politieke weg door te geven aan het publiek. Dat is een meer onverdachte bron, stelt de spreker. De rondetafel Chemie was een project van drie jaar waarvan de balans volgens de heer Dieryck zeer positief is en de resultaten concreet. Er was een equivalent op Europees en ook op Belgisch niveau. Intussen vond ook de staten-generaal van de industrie plaats. Daarin en in de discussie binnen de innovatieregiegroep Chemie van de VRWI wordt het transformatieproject FISCH door essenscia altijd als rode draad gehanteerd.

Twee jaar eerder is essenscia in Vlaanderen tegen het einde van de rondetafel Chemie beginnen nadenken over de doorstart van chemie en 'life sciences'. Men ging na welke uitdagingen er zouden zijn voor de volgende 20 tot 30 jaar. Met de middelen van het IWT is een klassieke haalbaarheidsstudie uitgevoerd die uitgroeide tot een krachtig concept

met een zeer groot draagvlak. Meer dan 300 organisaties, waaronder 200 ondernemingen, werden erbij betrokken.

Hoe is het transformatieproject tot stand gekomen? In eerste instantie ging men na welke megatrends er in de wereld leefden en welke projecten voorgingen op Europees niveau. Dat was op het SusChem TP of het Technologieplatform Sustainable Chemistry. Uiteindelijk is volkomen ingezet op die ‘sustainability’ of duurzaamheid.

Wat zijn de principes van een investeringsbeleid, vraagt de heer Dieryck expliciet. Hij wil de aandacht vestigen op het feit dat men wel in termen van transformatie en acceleratie kan denken, maar dat het zonder ‘basics’ die in orde zijn, zonder degelijk investeringsklimaat eigenlijk allemaal geen zin heeft. Hij wijst erop dat zijn lijst een samenvatting beoogt met het oog op de bevoegdheden van Vlaanderen en niet pretendeert volledig te zijn. De topprioriteiten voor een competitief investeringsklimaat omvatten in de eerste plaats de ‘time-to-market’, ook in de chemiesector. De snelheid waarmee de sector gedreven wordt door de ‘downstream-users’, door de marktvernieuwing maken dat men er ‘upstream’ ook met een enorme snelheid op moet kunnen inspelen.

Voor wat de globale tendensen betreft, werd er door de sector (Cefic en Europa-Bio) op EU-niveau een ETP opgezet namelijk SusChem, van waaruit, rekening houdend met de sterktes van onze regio op het vlak van onderzoek, productie en kennisinstellingen prioriteiten voor een doorstart voor de chemische industrie werden uitgewerkt. De resultaten hiervan zijn te vinden in het transformatieproject FISCH. SusChem bestaat sedert 2005 en bevat drie strategische pijlers namelijk Fast Flexible Factory, Smart Home en Bio-refinery.

Het ‘factory of the future’-concept, zoals in het groenboek beschreven is te eng, stelt de spreker. Het zou verder moeten gaan en een ‘fast flexible factory’ moeten worden. Dat gaat niet enkel over de maakindustrie maar ook over het integrale proces dat eraan voorafgaat.

De spreker komt even terug op de ‘de basics’: de ‘time-to-market’ is essentieel. Een belangrijke factor daarin zijn de vergunningen. Essenscia vlaanderen deed als eerste een sterk voorstel om vergunningen sneller te laten afleveren. De heer Dieryck expliciteert dat omdat hij het thema vijf jaar eerder vanuit de industrie meenam naar de federatie. Vijf jaar later is er waarschijnlijk een doorbraak. Daarmee illustreert de spreker het belang van reactiesnelheid.

Het subsidiebeleid moet een ‘level playing field’ vinden, oppert ook de heer Dieryck. Hij beaamt dat het verschil met Frankrijk zowat 30 percent bedraagt. Er zijn ook ‘level playing fields’ op operationeel niveau, naast die op investeringsniveau, verklaart hij. Inzake competentie en instroom heeft essenscia een concreet voorstel gelanceerd om het onderwijs te hervormen. Het ging met name om wat men het industrieel secundair onderwijs kan noemen. Het is een mix van een duaal systeem en het bestaande onderwijssysteem.

Voor wat beleid betreft, wordt de overheid fundamenteel als partner beschouwd, zij het niet louter een partner die voor het geld zorgt. De heer Dieryck oppert dat met een fiscaliteit op 12 percent – zoals bijvoorbeeld in Ierland – er vermoedelijk van subsidies niet meer gesproken zou moeten worden. Dat zou voor een gezond investeringsklimaat garant staan.

Er wordt met het transformatieproject FISCH een duidelijke keuze gemaakt voor een conceptuele aanpak en niet voor een occasionele opportunistische aanpak, zelfs niet ten aanzien van één onderneming. Het strategisch plan FISCH gaat voor open samenwerking. De heer Dieryck maakt de commissieleden attent op een fundamenteel voordeel van Vlaanderen, namelijk de ‘proximity’. Er zijn kennisinstellingen, een sterke industrie en onderzoek op maximaal een uur afstand. Dat moet ook maximaal aangewend worden,

oppert de spreker. Het komt erop aan uit te maken hoe men sneller vooruit kan komen. De asymptoot van de productiviteitsverbetering is bereikt, meent hij. Nog doorbraken bewerkstelligen is niet meer evident. Het is quasi ondenkbaar dat over een dag ammoniak geproduceerd kan worden via een fundamenteel ander procedé met slechts tien percent van het energieverbruik. Met dat voorbeeld toont de heer Dieryck aan dat de productiviteitsverbetering aan zijn grens is gekomen. Vlaanderen moet het verschil maken door in openheid te werken tot in een vorm van pre-competitief onderzoek. Er wordt boven alles samengewerkt, stelt de spreker. Er wordt bekeken hoe verschillende ondernemingen uit diverse sectoren aan kruisbestuiving kunnen doen en tot nieuwe inzichten en oplossingen komen.

Het groenboek heeft het in voldoende mate over hoe de kennis gecombineerd moet worden tussen productie en diensten. Dat is volop bezig, stelt de heer Dieryck. Met het FISCH-project wordt op beide vlakken gewerkt, op proces en inhoud, stelt hij. Er worden voorstellen uitgewerkt op basis van een tiental projecten.

We moeten ons afvragen: wat is het businessmodel voor Vlaanderen? Hoe kunnen we de keten (en dit sectoroverschrijdend) volledig maken van vanaf idee tot de markt? Vlaanderen is sterk inzake onderzoek, inzake productie enzovoort; echter in het valoriseren hiervan, het ‘upscalen’ van wat we op laboschaal uitwerken naar een marktrijp product ontbreken er schakels. Zwaar verbeterpunt is het samenbrengen van ondernemingen en ideeën in de voorafgaande fase. Ook aan het einde van de rit is er nog beterschap wenselijk. 70 percent van de ondernemingen in chemie en ‘life sciences’ zijn kmo’s. Gelukkig stellen we vast dat dit aantal eerder toeneemt dikwijls vanuit ‘spin-outs’ van grotere ondernemingen.

De heer Dieryck legt uit dat er dan wel een product is, misschien op laboschaal, maar dat de kmo’s dikwijls niet de middelen hebben noch weten waarnaartoe om aan schaalvergroting (‘upscaling’) te doen, met andere woorden testen op ‘specs’ en of het proces technisch mogelijk is. FISCH formuleert expliciet een voorstel van upscaling door gebruik te maken van infrastructuur. Die infrastructuur is niet alleen aanwezig in onderzoeksinstellingen maar eveneens bij ondernemingen, stelt de spreker. Het schema van FISCH en het grote businessplan dat eind 2009 bij het IWT is ingediend, zijn ter beschikking.

Het FISCH-project is opgebouwd vanuit de idee dat de chemie niet zomaar als sector beschouwd mag worden, maar veeleer als de toepassing van de chemie in alle sectoren, stelt de heer Dieryck.

FISCH bestaat uit drie fundamentele pijlers. Vanuit het Europese bestel waren er initieel 80 ‘roadmaps’ waarvan er negen behouden zijn en vijf prioriteit kregen. Verduurzaming op het gebied van grondstoffen is een eerste doel. De chemiesector is wel de laatste die moet zoeken naar producten die niet uit petroleum afkomstig zijn, stelt de heer Dieryck. Minder dan 10 percent van de petroleum gaat naar de chemie zelf. Voor de 90 percent die wordt opgestookt en verbrand kan dan ook bekeken worden hoe die kan verminderen, meent de spreker. De chemie neemt haar verantwoordelijkheid en gaat na hoe die minimale afhankelijkheid toch nog kan verminderd worden en dus welke andere grondstoffen in aanmerking komen. Dat gebeurt in projectvorm.

Tweede pijler gaat erom hoe de processen fundamenteel nog verbeterd kunnen worden en is direct gelinkt aan de eerste. Dat behelst niet alleen de energie-efficiëntie nog verbeteren – wat we reeds grotendeels achter de rug hebben via de convenanten – maar wel fundamentele procesveranderingen doorvoeren, zoals miniaturisering. Het gaat om een totaal ander principe van reactie. Om dat duurzamer en efficiënter te maken, moet men de eigen processen onder de loep durven nemen, oppert hij. Fundamenteel nieuw in de aanpak van de tweede pijler is dat ondernemingen en niet alleen kennisinstellingen hun infrastructuur, expertise en materiaal inbrengen in een open model waarbinnen andere ondernemingen ervan gebruik kunnen maken en kmo’s een kans krijgen om zaken op te starten.

De heer Dieryck stelt dat aan universiteiten spin-offs ontstaan. De graad van succes kan vermoedelijk veel worden verhoogd door die in een vroeg stadium te begeleiden. Dat heeft vaak te maken met ‘upscaling’ en het naar de markt te brengen. Dat bundelt kennis en stelt die open met respect voor IP om kmo’s te stimuleren en te creëren. De expertise van grote ondernemingen wordt meegenomen onder ondernemingen zelf en naar de kmo’s om ze in staat te stellen hun product sneller naar de markt te brengen.

Het kenniscentrum is het sluitstuk dat moet checken of men wel met duurzaamheid en de juiste dingen bezig is. Daarom moet er een kenniscentrum ontwikkeld worden rond ‘sustainability’. Er zijn een aantal projecten goedgekeurd en er loopt er een om na te gaan welke de juiste criteria zijn in de sector. Die kring is daarmee gesloten. Als de criteria gekend zijn, kan er aan simulatie gedaan worden en weet men waar de accenten moeten liggen qua onderzoek en ‘upscaling’.

Bij FISCH zijn er voor alle fasen in het businessmodel projecten die daarop kunnen inspelen. Flanders Care maakt ook gebruik van hetzelfde model, haalt de spreker aan.

Wat betekent het economisch voor Vlaanderen? Een consultancybureau heeft in een minimumscenario berekend dat duurzaamheid beklemtonen in de sector via het transformatieproject FISCH binnen tien tot vijftien jaar 13.000 tot 15.000 arbeidsplaatsen kan scheppen. Het zou al een hele prestatie zijn, mocht dat helpen de stabiele tewerkstellings-curve die we de laatste twintig jaar hebben gekend in de sector, vol te houden, merkt de heer Dieryck op.

In het groenboek vindt essenscia de visienota over vergunningen positief. Dat moet dringend doorgezet worden, onderstreept de spreker. Snelheid is ook in dat verband cruciaal. Het impliceert twaalf maanden sneller ‘to-the-market’ met dezelfde kwaliteit voor het verlenen van vergunningen.

Over de fundamentele hervorming van het onderwijs is er een intentieverklaring, weet de heer Dieryck. Ook dat moet doorgezet worden.

Over het groenestroombeleid wil hij alleen kwijt dat het een belangrijk aandachtspunt blijft. Met de meerkost die daar ontstaat, zal men volgens de spreker ongetwijfeld moeten openstaan voor het voorstel van essenscia ter zake.

De in het groenboek opgenomen transformatie door acceleratie acht de heer Dieryck uitermate belangrijk. Niet alleen in het groenboek maar ook in de innovatieregiegroep Chemie is er nagedacht over de toekomst van deze sector. Dat het parlement er interesse voor toont, is voor essenscia ook cruciaal. Het TINA-fonds wordt beschouwd als financiële vehikel om vooral de ideeën omtrent open infrastructuur te financieren. De beheerder van dit fonds, PMV is dan ook een partner in de verdere uitwerking. De spreker komt terug op de vraag wat een sector aan het TINA-fonds kan bijbrengen. Zeker 9 of 10 projecten die zijn voorgesteld, focussen op wat TINA voorstaat: openheid en consortia. Daar hoort de vraag bij hoe dit kan gerealiseerd worden. In het financieringsmodel (pps-formule) mag er geen rendementsverwachting gezet worden zoals voor een klassieke banklening, waarschuwt hij. Het TINA-fonds wordt zodoende positief onthaald.

Het groenboek vermeldt te weinig over innovatie- en subsidiebeleid. Het lijkt te veel alsof wat bevoegdheid is van het IWT niet is opgenomen in het groenboek; steun van de overheid voor de transformatieprojecten kan echter niet alleen om financieringsmodellen gaan maar eveneens over subsidies, het moet integraal deel uitmaken van het groenboek, stelt de heer Dieryck. FISCH is intussen zo goed als een merknaam geworden, en mobiliseert heel wat ondernemingen, organisaties en sectoren. De spreker meent dat het erop aankomt in die sfeer in te zetten op een strategische onderzoekslijn duurzame chemie voor projecten die uit FISCH ontstaan. Er is geen onderzoekscentrum of competentiepool in de sector, met uitsluiting van de biotechnologie, waar gelukkig zeer veel inspanningen

voor zijn gebeurd, met als gevolg dat deze deelsector van essenscia aan de top staat in de wereld. Het lijkt de spreker echter ook zinvol een taskforce op te richten die zich fundamenteel met industrieel beleid bezighoudt en zo overheid, administratie en de diverse organen samenbrengt om met de industrie te bekijken hoe het verder moet.

Mevrouw *Fientje Moerman* wil weten of in het licht van de vooropgestelde consortia en samenwerking er geen gespannen verhouding is tot de wetgeving op de mededinging. Zijn er al moeilijkheden geweest in die zin of werden er duidelijke afspraken gemaakt, vraagt het lid.

De heer *Frans Dieryck* legt uit dat in de consortia over innovatie en open infrastructuur wordt gepraat en over precompetitief onderzoek. Er zijn blijkbaar al diverse voorbeelden waar ondernemers elkaar hebben gevonden, consortia hebben opgericht en concreet projecten hebben ingediend. Vooralsnog lijkt dat te lukken, stelt de spreker, al moet er een grondige juridische voorbereiding zijn, geeft hij toe.

De heer *Jan Liessens* vult aan dat er binnen FISCH een programma is rond scheidingstechnologie, wat van toepassing is in diverse industrieën. Door samen te werken rond een bepaalde technologie is er een enorme verspreidingsmogelijkheid voor die nieuwe technologie. Dat is precompetitief, maar het heeft diverse toepassingen, besluit hij.

De heer *Filip Watteeuw* hoort een pleidooi voor een sterk innovatie- en subsidiebeleid. Betekent dit dat de pioniers voor bepaalde processen expliciet ondersteund moeten worden? Haalt men daar voordeel uit?

In Trends las het lid een opvallend interview met de heer Dieryck, dat werd begrepen als een straffe alarmkreet. Hij komt in de commissie iets gematigder uit de hoek. Kan hij het interview iets beter duiden? Het lid kreeg de indruk dat FISCH in gevaar kwam.

De heer *Frans Dieryck* legt uit dat de staten-generaal van de industrie begin 2010 is gestart en dat FISCH al loopt sinds eind 2007, begin 2008. Hij antwoordt met een voorbeeld. In Nederland is er een regiegroep Chemie die rechtstreeks aan de minister-president rapporteert. Ze hebben duidelijke concepten voorgelegd. FISCH is ongeveer gelijk van start gegaan. In Nederland zijn er intussen al specifieke onderzoeksinstituten opgericht, die ook al projecten lopen hebben. Er is een enorme dynamiek bij alle betrokkenen en al die ondernemingen wachten. Men doet verder met de middelen die voorhanden zijn en er zijn een aantal mooie initiatieven. De mooiste proeftuin ligt op de Hoge Maay, waar er een project loopt rond algenkweek, vertelt de heer Dieryck ter illustratie. Daarmee worden drie zaken bereikt. Een nieuwe technologie waarop een patent bestaat, wordt uitgetest. Ten tweede wordt uitgetest in hoeverre bepaalde algen in staat zijn NOx te reduceren. Ten derde wil men die algen vinden die precies die chemische bouwstenen geven met hoge toegevoegde waarde. Het is vooral de bedoeling te werken in de richting van farmaceutica en voedingssector.

Mevrouw *Patricia Ceysens* was aangenaam verrast dat ook Flanders Care werd vermeld. Het ging daar om een stuk medische innovatie, weet ze. Ze vreesde eerder dat het concept veeleer bij zorg zou terechtkomen. De initiële bedoeling was het aan de Vlaamse industrie gekoppeld te houden, en dat blijkt zo. Kan daarover iets meer duiding gegeven worden?

Flanders Care wordt als een voorbeeld van clusterwerk gehanteerd, verklaart de heer *Jan Liessens*. Het staat voor kwaliteitsvolle gezondheidszorg op een verantwoorde manier die een economisch en maatschappelijk voordeel oplevert. In Turnhout loopt een project met als doel zorg en wonen. Janssen Pharmaceutica kan daar samen met veel andere spelers, zoals Philips, creativiteit inbrengen in dat veld van wat eigenlijk een proeftuin is. Dat levert een zekere meerwaarde. Dat zit in het businessmodel op het einde van de keten, waar de valorisatie gebeurt van alle innovatieve en creatieve concepten. Het gaat erom de juiste

medicatie op de meest efficiënte manier op de juiste plaats in het lichaam te krijgen, om domotica en technologie en dat alles samenbrengen in het veld. Dat is het innoverende waarop ook FISCH een beroep doet.

4. Fedustria

De heer Fa Quix, directeur-generaal, en de heer Chris De Roock, directeur Economisch Departement, spreken namens Fedustria, de sectorfederatie van de textiel-, hout- en meubelindustrie.

De heer *Fa Quix*, directeur-generaal, legt uit dat Fedustria gekend is als klassieke industrie maar dat er steeds innovatiever wordt gewerkt. Fedustria staat voor een kleine 10 miljard euro omzet en ongeveer 50.000 directe jobs in een kleine 2000 bedrijven. Er is een sterke kmo-structuur en ze zijn zeer exportgericht. De export beslaat ongeveer 75 percent. Vlaanderen neemt daarvan in de textiel-, hout- en meubelindustrie 90 percent op.

Textiel, hout en meubelen omvat meer dan kleding en meubelen. Er zijn tien grote subgroepen met soms nog meer onderverdeling. Het transformatieproces is volop bezig en de industrie verwacht van de Vlaamse Regering een duwtje in de rug inzake versnelling. Met of zonder beleid gaat de transformatie door, stelt de heer Quix. Als het beleid niet beantwoordt aan de verwachtingen kan de transformatie echter niet goed of niet tijdig gebeuren. Door marktomstandigheden is men verplicht altijd tussen te komen in het beleid en te evolueren naar een toekomstgerichte activiteit.

In een aantal sectoren is al specialisatie ontwikkeld. De transformatie heeft zodoende al een bepaalde wending genomen. Vlaanderen was een vijftigtal jaar lang één groot naaiatelier, haalt de heer Quix aan. Dat is niet langer zo, maar er is wel nog specialisatie in sommige andere activiteiten zoals alles wat textiel in interieur betreft. Vlaanderen is voor de meeste producten in die branche marktleider in Europa. Die positie wil men behouden. Voorbeelden zijn badtextiel, wandtextiel, textiel vloerbekleding, meubelstoffen, gordijnstoffen, tafellinnen in vlas.

Technisch textiel is verrassend en vernieuwend. Er wordt altijd over innovatie gepraat, stelt de heer Quix, wat hij definieert als het implementeren van kennis in producten. Dat is bij uitstek wat men in technisch textiel doet. Intelligent textiel behelst producten waarin een toegevoegde waarde vervat zit. Dat is bijvoorbeeld zo in de 'automotive', met onder meer de airbag. Het is een gesofisticeerd product, maar in essentie ook een textielproduct, merkt de spreker op. Dat moet net als de veiligheidsgordel aan bepaalde voorwaarden voldoen. Ook voor veiligheids- en preventiekleding geldt hetzelfde. Die wordt alsmaar belangrijker voor hoogtewerkers, voor wie in de diepvriesvoedingssector werkt bij -20 graden, voor brandweer en wie in de 'clean room' werkt, in ziekenhuizen of waar ze microchips maken. Het slaat ook op sporttextiel, sportgrasvelden, tent- en architectuurtextiel. Technisch textiel is een groeisegment. Er wordt met zekerheid verder geïnvesteerd en er wordt blijvend geïnnoveerd, garandeert de heer Quix.

De meubelindustrie is een ander segment, dat in vroeger tijden vooral grote bedrijven kende, maar intussen vooral uit kmo's bestaat. Ze zijn bijzonder goed en hebben zich voornamelijk gepositioneerd inzake creatieve en innovatieve producten, vooral designgoederen. Het wordt bestempeld als niet-technologische innovatie. Er worden twee vormen van innovatie onderscheiden in de sector. Agoria en essenscia hebben voornamelijk te maken met technologische innovatie. Bij Fedustria gaat het vooral om design en productontwikkeling. Er is een grote mate van specialisatie in heel wat niches van de meubelindustrie: meubilair voor eetkamers, badkamers, slaapkamer, keuken, tuin, kantoor, horeca enzovoort. Men staat aan de Europese top inzake slaap- en tuinmeubelen.

Voor wat hout aangaat, is de sector vooral bekend om de plaatmaterialen en laminaatvloeren die een Vlaamse specialiteit zijn geworden, en waarmee Vlaanderen een Europese

reputatie heeft uitgebouwd. Ook bouwelementen en verpakking behoren tot het gamma. In verband met de discussie over biomassa beklemt de heer Quix dat hout in eerste instantie een grondstof is en geen brandstof.

De de staten-generaal van de industrie, is al geruime tijd gestart en er is ook een relatie-initiatief voor textiel-, hout- en meubelindustrie, RITHM. De heer Chris De Roock heeft dat uitgewerkt. Het is een bijzonder volledig en schermvullend programma, oppert de heer Quix.

In eerste instantie gaat de spreker in op het algemeen ondernemingsklimaat. Een industrieel beleid heeft horizontale en verticale elementen die belangrijk zijn. Dat ondernemingsklimaat zit op de horizontale as en elk niveau draagt ertoe bij: lokaal, Vlaams, federaal en Europees. Er zijn nog steeds belemmeringen zoals de vergunningenkwestie, milieu- en energiekosten die de bedrijven opgelegd krijgen, lokale belastingen. Men hoopt dat de focus op export en innovatie gericht kan blijven. Het federale niveau wordt als meest kritieke knelpunt in het beleid ervaren. Daar zitten een aantal grote handicaps, waaronder de loonkosten. Zelfs ten aanzien van landen als Duitsland die ook kampen met een hoge loonkost, heeft de sector een nadeel. Op tien jaar tijd is dat nadeel opgelopen tot 20 procent. De loonkost is dus duurder dan in Duitsland, waar die vroeger goedkoper was. Dat weegt, omdat precies daar vele concurrenten zitten, die focussen op de producten waarin ook de eigen sector werkt: technologisch textiel en design. Ze werken aan goedkopere voorwaarden. Die inspanning voor het behoud van de concurrentiepositie is in Vlaanderen/België niet voldoende gebeurd.

Bij de energiekosten stelt Fedustria twee zaken vast. De 'commodity cost' of stroomkost zelf is door de gebrekkige liberalisering duurder dan in de buurlanden, en vooral ten aanzien van Frankrijk. Voorts worden er veel lasten opgelegd in de vorm van twee types. Enerzijds is er belasting. Anderzijds zijn er de transportkosten die in België en Vlaanderen hoger liggen. De heer Quix veronderstelt dat de sector van essenscia nog meer last ondervindt van de hoge energiekosten dan Fedustria. Hij waarschuwt zich ervoor te hoeden dat men het een concurrentieel nadeel zou laten worden. De primaire boodschap van Fedustria luidt dus: zorg voor een goed ondernemingsklimaat door de randvoorwaarden waarbinnen gewerkt moet worden gunstig te maken. Die worden in grote mate federaal maar ook op Vlaams niveau bepaald. Fedustria formuleerde een aantal voorstellen ter zake.

De heer Quix gaat in op drie grote thema's. In het RITHM zijn drie grote transformatiewerven vastgesteld, in samenspraak met de bedrijven. De heer De Roock heeft een vijftal keer de producenten samengebracht met dat doel. Er zijn zo drie grote thema's naar voren gekomen waaraan men iets kan doen op het Vlaamse niveau om de nodige inspanningen van de industrie te ondersteunen.

In eerste instantie ligt de focus op een meer marktgedreven innovatie. Dat spitst zich toe op hoe iets naar de markt wordt gebracht. De bedrijven helpen mee het traject van idee tot markt zo efficiënt mogelijk te realiseren. De vraag waarrond gewerkt wordt is hoe er meer van de ideeën ontwikkeld kunnen worden tot commercieel interessante en rijpe producten. Een aantal van de bedrijven uit de sector schieten er nog in tekort om dat in het bedrijfsbeleid te integreren, oppert de spreker.

Ook belangrijk is dat de sector op de hoogte blijft van de niet-technologische innovatie. Modellen, tekeningen en merken zijn specifiek voor de meer klassieke industrieën in de sector textiel, hout en meubelen. Ook van de grote trends wil de sector op de hoogte zijn. Het consumentengedrag moet daartoe meer systematisch en wetenschappelijk onderbouwd opgevolgd worden.

Marktgedreven innovatie is nodig. De bedrijven werken eraan, stelt de heer Quix, en het beleid kan er volgens Fedustria een ondersteuning aan geven.

Een tweede thema zijn de professionele producttoepassingen. Dat impliceert dat de sector ook uitkijkt naar mogelijke toepassingen buiten de gewone residentiële markt. Men zoekt naar projecten met meer toegevoegde waarde. Dat kan gevonden worden in de contract- of projectmarkt, merkt de heer Quix op: in kantoren, de gezondheidszorg, scholen. Zo werkt een bedrijf aan tapijten die in hoge mate geluidsabsorberend zijn. Het behelst via kennis evolueren naar producttoepassingen die nuttig zijn in de professionele sfeer. De mogelijkheden en niches worden in het ViA-transformatieproject ProfIT 2020 afgetast. De prijsconcurrentie uit lageloonlanden is in de residentiële markt ook veel groter, voegt de spreker er nog aan toe. In de professionele markt kunnen de eigen bedrijven zich onderscheiden door het ontwikkelen van gepaste oplossingen met toegevoegde waarde voor de klant.

Tot slot is duurzaam ondernemen een essentieel onderdeel dat overal speelt. De heer Quix ziet in deze veel links met de chemiesector. In dat kader zou onder meer een clusterbeleid mogelijk zijn, oppert hij. Er is een groot project dat EFRO-gesteund loopt: SUSPRO, ‘sustainable product’, ‘processes and profits’. Het gaat erom duurzaam te werken op het vlak van de producten en de manier waarop iets gemaakt wordt, maar het tegelijk ook nog rendabel houden van productie. Fedustria meent dat met duurzaam ondernemen het ook mogelijk wordt te evolueren naar een concurrentieel voordeel voor de bedrijven. Steeds vaker blijken klanten, groot of klein, daaraan waarde te hechten. Importproducten zijn vaak absoluut niet op duurzame wijze tot stand gekomen, verklaart de spreker. Duurzaamheid in acht nemen is daarom een manier om zich te onderscheiden, besluit hij. Daarop wordt dan ook optimaal ingezet.

Daarnaast is voor Fedustria open innovatie ook belangrijk: kennis wordt in de mate van het mogelijke gedeeld. Dat kan alleen als men over voldoende goed geschoolde en opgeleide mensen kan beschikken. Het voorstel van essenscia rond het organiseren van een opleiding in industriële technische kennis geniet de volle steun van Fedustria.

Specifiek acht Fedustria het niet meteen nodig om op Vlaams niveau nieuwe instrumenten te bedenken. De bestaande Vlaamse ondersteunende instrumenten kunnen wel getoetst worden op het voldoende inspelen op de noden van elke sector apart, stelt de heer Quix. Daar situeren zich verschillen, en daar dient men zich rekenschap van te geven. De IWT-steun kan bijvoorbeeld geëvalueerd worden op grond van de kmo-projecten. Wordt Fedustria als kmo-sector bij uitstek in de criteria voldoende voorzien bij IWT? De heer Quix werpt op dat men sectoren met een transformatiedoelstelling als prioritair zou kunnen beschouwen, zodat er meer steun kan komen. IWT kan zo het instrumentarium van subsidiëring en ondersteuning van onderzoek zo verfijnen dat er rekening wordt gehouden met de noden van sectoren en vooral kmo's. Als het werken aan duurzaam ondernemen via de ecologiepremie betoelaagd kan worden is een bestaand instrument aangewend in het proces van verduurzaming van de Vlaamse industrie, besluit de heer Quix. Strategische steun kan ook in functie van de kwaliteit van een transformatieproces worden ingezet. Dan komt ook een kmo in aanmerking. Over F.I.T. is Fedustria tevreden, maar het beschikt over te weinig actiemiddelen, stelt de spreker. Daardoor is er te veel selectiviteit en worden bepaalde exportinitiatieven niet doorgezet bij gebrek aan middelen vanuit F.I.T. Vlaanderen heeft vier keer meer export dan Wallonië, maar toch heeft de Waalse exportdienst AWEX meer actiemiddelen dan F.I.T.

Ook Fedustria is voorstander van het concept van de ‘factory of the future’. Toch waarschuwt de heer Quix ervoor niet te veel te verwachten van een louter productiviteitsoffensief. De sector is al bijzonder productief, stelt hij. Veel meer vooruitgang in die zin, is niet echt haalbaar. Er moet vooral ingezet worden op innovatieve zaken, niet op hoe produceren maar vooral op wat. Wat heeft toekomst? Wat biedt een comparatief voordeel omdat het kennisintensief is?

Voor een industrieel beleid vindt de heer Quix het vooral belangrijk dat er vooruitgang is. Het beleid volgt traag waar de bedrijven mee bezig zijn. Die blijven hoe dan ook transformeren. De bewuste duw in de rug en de hulp in oriëntering vanuit Vlaanderen zou wel meer mogen inhouden en sneller mogen komen, wijst de spreker terecht.

Wat Fedustria voorstelt, verloopt bottom-up. Alle projecten die lopen zijn op vraag van de Vlaamse Regering ingezet, voor de vier sectoren. Er komt weinig respons. Kan daarmee meer rekening gehouden worden?

Industrieel beleid moet een mix zijn van algemene horizontale maatregelen en nauwkeurig gekozen sectorale verticale maatregelen. Zo kan de industrie een degelijke push krijgen naar een nieuwe toekomst, beëindigt de heer Quix zijn betoog.

De heer *Filip Watteuw* hoort een pleidooi voor het uitbreiden van de ecologiepremie naar investeringen in duurzame productie. Hij vermoedt dat de spreker daarmee op iets heel specifiek doelt, omdat volgens het lid die premie al daarop gericht is. Wat bedoelt de heer Quix?

Het concept productiviteitsoffensief wordt als te beperkt ervaren. Bedoelt de spreker dan vooral productiviteit, gekoppeld aan arbeid? Het lid meende dat men in het groenboek meer doelde op het feit dat een productiviteitsoffensief mogelijk wordt via energie en minder materialen.

Mevrouw *Patricia Ceysens* vraagt nog naar het Franse voorbeeld waarvan sprake. Voorts wijst ze erop dat op Europees niveau naast een groenboek industrie ook een groenboek creatieve industrie bestaat. Heeft Fedustria dat al doorgenomen? Er zijn maatregelen in vervat om precies de creativiteit naast technologie als toegevoegde waarde te ondersteunen.

De heer *Fa Quix* stelt dat de ecologiepremie vooralsnog wordt aangewend voor de klassieke en eerder defensieve aanpak van milieuproblemen. Bedrijven kunnen ze ontvangen voor het verminderen van afvalproductie en milieu-uitstoot. Voor productie-investeringen die erop gericht zijn milieuvriendelijke producten op de markt te brengen, kan dat niet. Die worden beschouwd als klassieke productie-investeringen.

Productiviteit moet volgens de spreker ruim bekeken worden. In de jaren negentig kende de meubelindustrie een zware crisis. Toen heeft de heer De Roock de meest productieve ondernemingen het eerst failliet zien gaan. Dat was niet omwille van het feit dat ze niet efficiënt georganiseerd zouden zijn of omdat ze niet zouden beschikken over de meest moderne productietechnologie, maar wel doordat hun productiviteit werd ingezet om voorbijgestreefde producten te blijven maken. Hij onderstreept nogmaals dat de vraag wat er gemaakt wordt, wel degelijk cruciaal is en belangrijker dan hoe dat gebeurt.

België kent op federaal niveau een fiscale maatregel die O&O ondersteunt die een vrijstelling van doorstorting van bedrijfsvoorheffing behelst. In Frankrijk bestaat een gelijkaardige maatregel: 'crédit d'impôts recherche'. Die is veel gunstiger dan wat België heeft. Bovendien heeft Frankrijk nog een heel specifieke maatregel uitgewerkt: 'crédit d'impôts collection'. Die is erop gericht creatieve innovatie te stimuleren. Dat geldt onder meer voor bedrijven van textielbekleding of in de meubelindustrie. Dat gaat wel over andere kosten dan de klassieke O&O-kosten.

De heer *Chris De Roock* vult aan dat productiviteit inzake materialen en energie vervat zit in het derde actiepunt duurzaam ondernemen. Heel wat bedrijven zijn op zoek naar de homogenisering van een product, zoals een tapijt waarbij de backing en de pool uit hetzelfde type vezel bestaan. Dat laat toe het geheel te recyclen in een gesloten cyclus. Minder energie en minder materialen of recyclage van materialen zit in de benadering vervat.

Met betrekking tot de klassieke productiviteit als dusdanig moet men zich er volgens de heer *Quix* bewust van zijn dat er een grens is bereikt. De fysieke productiviteit staat op een maximum. Dat geldt voor mensen, machines en de combinatie daarvan. In bepaalde bedrijven staat één wever in voor 60 weefgetouwen. Hij moet met de fiets rondrijden om breuken te herstellen omdat dat een hele sporthal beslaat. Die ene wever kan niet uitgeschakeld worden door nog productiever te zijn. Nog loonkosten uitsparen is niet haalbaar. De machines zelf zitten aan een limiet: nog sneller staat gelijk aan meer breuken. Sommige doen meer dan 1000 inslagen per minuut, of meer dan vijftien per seconde. Het model waarin loonkoststijging werd opgevangen door productiviteitsstijging, gaat niet langer op, herhaalt de heer *Quix*. Als de loonkosten nog gecompenseerd worden, dan gaat dat ten koste van de competitiviteit.

5. Confederatie Bouw

De heer Marc Dillen, directeur-generaal, en de heer Johan Vyncke, directeur onderzoek en innovatie bij het WTCB, spreken namens de Confederatie Bouw, de sectorfederatie van de bouwnijverheid.

De heer *Marc Dillen* zegt dat de bouwsector volgens hem al te vaak geassocieerd wordt met stenen op elkaar leggen en beton. Het logo van de sector is licht gewijzigd omdat aan de benaming als ondertitel, bouw, energie en milieu is toegevoegd. De ondernemingen van de sector zijn al lang bezig met milieu en hernieuwbare energie en dus energiebesparing. Het logo is aangepast aan de realiteit, stelt de spreker.

De uitgangspunten van de bouwsector inzake innovatie en industrieel beleid vertrekken van de basisvaststelling dat de bouwsector verantwoordelijk is voor de huisvesting van iedereen in de toekomst en ervoor moet zorgen dat iedereen ook over een comfortabele woon- of werkplek kan beschikken. Bovendien moet de sector voorzien in de nodige mobiliteitsinfrastructuur. Om dat te doen zijn er schaarse middelen voorhanden, oppert de heer Dillen. De bouwsector staat in voor het verbruik van 50 percent van alle primaire grondstoffen die verbruikt worden, voor 40 percent van het energieverbruik in hun gebouwen, voor 30 percent van de afvalstoffenproductie. Als ze de doelstelling voor 2020-2030 om iedereen een woon- of werkplek te geven willen aanhouden, dan moet dat toch met steeds schaarser wordende grondstoffen. Het verbruik van primaire grondstoffen beslaat ongeveer 40 miljoen ton per jaar. Er worden jaarlijks ook ongeveer 10 miljoen ton afvalstoffen geproduceerd. Meer dan 90 percent van de geproduceerde afvalstoffen wordt al herbruikt. Door creatief om te springen met het 'cradle-to-cradle'-principe en mits heel wat onderzoek kan dat percentage nog stijgen. Men kan nog naar hoogwaardige toepassingen, maar meer dan die 10 miljoen ton recycleren kan niet.

Afgewogen tegen de 40 miljoen ton primaire materialen, blijft er een gat van 30 miljoen ton aan primaire grondstoffen die de bouwsector moet gebruiken. Door er innovatief mee om te springen kan men bijvoorbeeld met minder zware constructies werken en minder materiaalintensief. Daarmee wilde de heer Dillen de context van de bouwsector schetsen.

Dat er wordt nagedacht over een industrieel beleid in Vlaanderen, wordt alvast positief ingeschat, net als het feit dat er een witboek en groenboek worden opgesteld. De bouwsector wil daaraan graag meewerken. Als er van een volledige delocalisatie sprake zou zijn, dan zou de wisselwerking op het vlak van innovatie tussen de vier blokken van de economie – industrie enerzijds en diensten, logistiek en bouw anderzijds – veel minder intensief worden. De bouwsector beschouwt zichzelf dan ook steeds meer als systeemintegrator, als aanbieder van systeemoplossingen voor innovatieve toepassingen.

De heer Dillen refereert aan het mislukken van spin-offs waarover essenscia het had. Ze waren te weinig op de markt afgestemd, stelt hij. Het is nodig de afstemming tussen spin-offs en innovatie in het algemeen in de industrie, in de dienstensector en de logistiek meer

systematisch toe te passen in de bouwsector, meent de spreker. Die laatste fungeert dan als systeemintegrator voor heel wat van de desbetreffende technologieën. Hij is er tevens van overtuigd dat er een win-winsituatie kan ontstaan als dat aspect meer uitgespeeld wordt en ingecalculleerd in het industrieel beleid in Vlaanderen.

De spreker geeft een voorbeeld. Voor logistiek is de grootste uitdaging in de volgende jaren het feit dat in 2021 energieneutrale gebouwen gezet moeten worden en dat dit ook nodig is voor de logistieke gebouwen als Vlaanderen de logistieke draaischijf van Europa wil blijven. Het is dan de vraag hoe Vlaanderen zich op de markt kan blijven positioneren.

Hoe wordt de bouwsector gepercipieerd in de Europese context? Uit een Europese studie blijkt dat België inzake het verbruiken van grondstoffen in het kader van de ‘resource consumption efficiency’-index zeer goed scoort met 1 op 1 voor materiaalefficiëntie. Dat is ook zo voor arbeidsproductiviteit. Dat zegt niets over de loonkosten, stelt de heer Dillen.

Wat wil de bouwsector betekenen binnen het industrieel en het economisch beleid? De sector wil in het verlengde van de ‘lead plants’ een ‘lead market’ zijn en vooruitlopen in het toepassen van innovatieve technieken. De grote schaal van de bouwsector laat toe een aantal voorlopers te detecteren die innovatieve technieken kunnen toepassen. Die bedrijven lopen een aantal technische risico’s en lopen vooruit op de technische normen die worden ontwikkeld. Ze testen iets uit dat pas in een tweede fase technische normen oplevert die van toepassing worden op alle bouwprojecten.

Waarop moeten volgens de bouwsector de prioriteiten van een Vlaams industrieel beleid liggen? 1 januari 2021 wordt een cruciale datum, stelt de heer Dillen. Op die datum moeten volgens de richtlijn alle nieuwe gebouwen quasi energieneutraal zijn. Om dat te realiseren is er alvast in samenspraak met onder meer essenscia en de glasnijverheid een energieplatform opgericht. Daarbinnen is een stappenplan ontwikkeld dat over de volgende tien jaar loopt. Er wordt daarbij een beroep gedaan op de zogenaamde voorlopers in de sector. Zij trekken ook voorlopers in de ontwikkeling van technologieën mee en toeleveranciers van de bouwsector. Zo hoopt men snel de energieneutrale gebouwen te realiseren. Voor de overheidsgebouwen geldt als richtdatum 1 januari 2019 om energieneutrale gebouwen te realiseren, geeft de heer Dillen nog mee.

De bouwsector is zich ervan bewust dat snel reageren essentieel is en dat dit het best gebeurt in overleg met alle industrietakken als men op schema wil zitten en geen fouten wil maken. Er is een enquête gehouden onder de leden van de bouwsector. Er zijn 10.000 aangesloten bedrijven waarvan het gros kleine ondernemingen zijn. Toch zegt 50 percent daarvan dat ze aan innovatie doen, zelf of door innovatieve technieken toe te passen die worden aangeleverd vanuit andere sectoren, of in samenwerking met andere bedrijven en instellingen. De kmo’s van de bouwsector dragen dus hun steentje bij inzake innovatie, benadrukt de spreker.

Hoe kan de industrie beter ondersteund worden in de toekomst? De heer Dillen verwijst in dat verband naar de bouwproductenrichtlijn van wel twintig jaar oud. Toen al zei men dat er in de bouwsector een revolutie zou plaatsvinden, omdat alle gebouwen en bouwproducten in termen van prestaties zouden worden uitgedrukt. Een product dat op de markt werd gebracht moest een CE-markering hebben en kon dan vrij in Europa bewegen. Dat klopt intussen ook, maar het concept wordt daarmee nog niet toegepast, stelt de heer Dillen. Europa heeft een essentieel punt van de bouwsector over het hoofd gezien. Een bouwproduct wordt niet zomaar toegepast omdat er een merk opstaat, maar de architect moet het ook nog voorschrijven. Dat doet hij pas als het past in zijn systeem en bouwgewoonten. Het opengooien van de bouwmaterialenmarkt is door die misvatting slechts gedeeltelijk gelukt. Dat remediëren biedt kansen voor bouwsector en industrie, oppert de heer Dillen. Om dat te doen, moet men steeds meer denken in termen van het systeem waarmee gebouwen in Vlaanderen worden opgericht. Door dat juist te definiëren worden meer kansen ge-

creëerd voor de lokale industrie. Die zijn er maar worden vooralsnog onvoldoende benut, weet de spreker. De technische goedkeuringen zoals ze door het WTCB zijn uitgedokterd, maken dezelfde fout niet, stelt hij. Ze kijken niet naar de prestaties van de producten, maar wel naar de prestaties van de producten, toegepast in de gebouwen. Dat is een fundamenteel verschil, verklaart de heer Dillen. Die houding creëert veel meer stimulansen voor de eigen industrie, zowel voor bouwmaterialen als uitrusting van de gebouwen. Die kansen zijn totnogtoe onvoldoende gegrepen, weet de spreker.

De bouwsector pleit voor systeembenadering en vanuit een technische goedkeuring waarbij het product wordt beoordeeld, toegepast in het gebouw. Eenmaal daar toegepast, dan opent voor de industrie een belangrijke binnenlandse markt voor de bouwsector in het licht van de tijdsdruk rond energieneutrale gebouwen en dat schept weer kansen voor de toeleverende bedrijven. Die innovatieve toepassing is gegroeid uit de grindbesparende sector. Het zoeken naar materiaalbesparing maakte dat men uitkwam bij een hoogtechnologisch product, de Airdeck, waarmee men materiaal bespaart. Nu die gaten in de welfsels zitten, wil men evolueren naar betonkernactivering. Dat is nodig om een quasi energieneutraal gebouw te realiseren. Het is een toepassing van materiaalreductie en tegelijk energie-efficiënt verwarmen en koelen van gebouwen.

Bij wijze van nadruk op de systeembenadering, laat men nog een voorbeeld zien van hoe de energieneutrale gebouwen eruit zullen zien: zonnewering, warmtepomp, geothermische warmtepomp enzovoort, maar allemaal geïntegreerd vanuit een systeem. Afhankelijk van hoe dat wordt toegepast in het gebouw, zullen ofwel Vlaamse warmtepompleveranciers ofwel Scandinavische aan de bak komen. Alles hangt af van minieme technische voorschriften. Daarom moeten de technische goedkeuringen in Vlaanderen rekening houden met de sterretjes die er in Vlaanderen al zijn, stelt de heer Dillen. Die moeten versterkt worden, maar dan marktgedreven. De markt is gekend, oppert de spreker, en men weet waar het naartoe moet met de gebouwen.

De heer *Johan Vyncke* verklaart dat projectgewijs de bouwsector niet louter poogt energieneutraal en energiezuinig te zijn, maar ook afval van energie probeert te vermijden. Daarom wordt met veel hernieuwbare energie energie geproduceerd, net dan wanneer men ze niet nodig heeft. In de toekomst ziet men soelaas in het lokaal stockeren van energie, bijvoorbeeld in de bodem. Dat kan door gebruik te maken van warmtepompen, het ontwikkelen van paalfunderingen die warmte kunnen opslaan enzovoort.

De bouwsector is zich er terdege van bewust dat zoiets moet gebeuren in goede synergie met alle spelers van het veld. Toch voorziet de bouwsector de systeemverankering in de bouwkunde.

De heer *Marc Dillen* toont een nieuwe wijkontwikkeling. Men is afgestapt van de klassieke wijkontwikkelingen en verkavelingen. Energieneutraliteit moet in rekening gebracht worden. Vanaf 1 januari 2021 is men ook verplicht ter plaatse energie op te wekken en wel die men toch nog nodig heeft. De richtlijn stelt dat er zoveel mogelijk energiezuinig gebouwd en verlicht moet worden. De energiebehoefte in een gebouw moet worden gereduceerd. Alleen het saldo moet opgewekt worden via hernieuwbare energie ter plaatse. Dat impliceert dat de bouwsector moet nadenken over zonepanelen, geothermische energie, biomassa enzovoort. Elk nieuw project wordt hoe dan ook een milieuproject en zo wordt aan een geïntegreerde oplossing gewerkt die milieu, afvalstoffen en een goede woning combineert.

Duurzaam transport kan gecombineerd worden met bodemsanering en waterzuivering. Mobiliteit wordt steeds meer multimodaal, oppert de heer Dillen. Zo geven de internationale labels van duurzaamheid voor logistiek extra punten als een logistiek centrum multi-

modaal wordt ingeplant. De druk voor een juiste inplanting van een gebouw is zodoende groot, stelt de spreker.

Waarom is de bouw een echte systeemintegrator en voor welke uitdagingen staat de bouwsector? Als men de energieneutrale gebouwen wil tot stand brengen, dan moet er in verschillende dimensies gedacht worden. Zo is er de energie-efficiëntie van een gebouw, de energieopwekking, energieopslag, en dat allemaal rekening houdend met het feit dat ook aan de randvoorwaarden moet worden voldaan. Comfort in de woning en op de werkplaats moet optimaal blijven en zelfs verbeteren.

Er wordt zo ook gelet op gezondheid, binnenklimaat, geluidshinder enzovoort. Er gelden andere uitdagingen, oppert de spreker. De akoestiek moet goed zitten, ongeacht dat men dichter bij elkaar moet bouwen. Alle systemen moeten geïntegreerd worden. De bouwsector moet ook zien welke materialen gebruikt kunnen worden en welke in het systeem kunnen worden geïntegreerd. De juiste materialen worden daarop geselecteerd zonder dat er zich neveneffecten aandienen inzake comfort en brandveiligheid. Nieuwe materialen betekenen ook nieuwe risico's. In het kader van ouderen en personen met een handicap was er ook sprake van toegankelijkheid. De nieuwe uitdagingen van de bouwsector zijn legio, stelt de heer Dillen.

Het is de bedoeling van al de nieuwe verplichtingen te integreren in een systeem zonder neveneffecten. Er moet ook op de lange termijn gedacht worden, stelt de heer Dillen. Naarmate de gebouwen duurder en duurzamer worden, neemt ook het belang van het onderhoud toe. Een nieuwe school bouwen, betekent in het vervolg ook meteen ze ontwerpen, ontwikkelen en onderhouden gedurende dertig jaar. Bij de materiaalkeuze van een energieneutraal gebouw moet de onderhoudskost al ingecalculeerd worden op lange termijn om neveneffecten te vermijden.

De heer *Johan Vyncke* geeft nog meer toelichting. De bouw verbruikt zowat 40 percent van alle energie. Met energiezuinige woningen in het vooruitzicht wordt de druk op toeleveranciers groter inzake de energie-inhoud van de materialen. Dat werpt ook een heel ander licht op import en transport van bouwmaterialen uit andere regio's. De energie die nodig is bij de productie van materialen wordt uiterst belangrijk. Het energiegebruik gedurende de levensduur valt weg en de energie-input, de inspanningen inzake technologie, en installaties, gaan daarentegen in stijgende lijn. Daar liggen nieuwe uitdagingen voor de toeleverende industrie.

De heer *Marc Dillen* stelt dat het tienjarenplan van het energieplatform met verschillende sectoren elk jaar in maart geëvalueerd wordt, om te zien welke stappen nog moeten worden gezet. Aan de hand van het tienjarenstappenplan detecteert men dan de innovatiebehoefte. De knelpunten aangaande energieneutraal bouwen worden geïnventariseerd. Met die analyse kan dan aangegeven worden welke innovatiebehoefte er zijn en de prioritaire aandachtspunten bepalen vanuit de praktijk. Steeds meer wordt een beroep gedaan op voorlopers met meer ervaring inzake energieneutrale gebouwen. De bouwsector pleit ervoor de monitoring van die gebouwen te subsidiëren. Dat maakt het mogelijk in een soort van 'living lab' te werken, wat dan weer de garantie biedt dat de nieuwe technologieën marktgedreven zijn en de toets van de markt kunnen doorstaan. De tijd is te kort om een nieuwe technologie of product in labo-omstandigheden uit te testen in het labo en dan toe te passen in de praktijk. De hoge urgentie noopt de bouw een beroep te doen op voorlopers in de sector die iets willen uittesten. Dat moeten ze doen zonder dat er al technische goedkeuring of normen voor zijn. Derhalve lopen die voorlopers ook een hoger technisch risico. Het lijkt de spreker dan ook vanzelfsprekend dat zij ondersteuning zouden genieten om in die rol te stappen.

Wat verhindert innovatie in de bouwbedrijven? Uit de eigen enquête is gebleken dat dit grotendeels het gebrek aan gespecialiseerd personeel is. Opleiding is daarom zeer belang-

rijk, stelt de heer Dillen Daarnaast is ook het gebrek aan financiële middelen een cruciale factor in het niet snel toepassen van de vooropgestelde systeembenadering.

Gebouwen worden 20 tot 30 percent duurder. Hoe zal dat betaald worden? Kan, wil en zal de overheid dat betalen? De heer Dillen denkt van niet, toch niet integraal. Er worden intussen ESCO's ontwikkeld, 'energy saving companies'. Het systeem kent in de VS al een groot succes en behelst derdebetalersystemen die gespecialiseerd zijn in energiebesparing. Met de gelukkige eigenaar van een energieonvriendelijk gebouw wordt een deal gesloten. De ESCO beschikt over de technologie en de mogelijkheden om een gebouw om te vormen tot een energievriendelijk gebouw en verbindt zich ertoe die investering te doen. De eigenaar betaalt dat terug via de lagere energiefactuur over de volgende tien of twintig jaar. Een aantal van de leden zijn daarin al vrij gespecialiseerd en blijken bereid die inspanning te doen in overheidsgebouwen, op eigen kosten en met een terugverdieneffect.

Ook 'smart investments' worden belangrijk in de toekomst, legt de heer Dillen uit. Men evolueert meer en meer naar hernieuwbare energie. Het gaat niet alleen om het opwekken van energie, maar ook om het feit dat gebouwen energie gaan verbruiken op het ogenblik dat die energie beschikbaar is. Er zullen nieuwe en 'slimme' meters geïnstalleerd moeten worden, stelt de spreker, zodat de piekvraag naar elektriciteit kan worden afgevlakt. Grote factoren worden zo weinig mogelijk energieconsumptie en op de juiste tijdstippen en het zelf aanbieden van energie aan het net. De bouwsector voorziet onder meer in die elementen om energiezuinig bouwen en verbouwen te stimuleren en wordt daarin een bepalende factor.

Men hangt ook een eco-Keynesiaanse visie aan. Dat houdt in dat de vraag op een andere manier gestimuleerd wordt. Er moeten 'slimme' bouwprojecten gerealiseerd worden die energiezuinig zijn en dat binnen een vast kader. Een van de elementaire voorwaarden daarvoor zijn duidelijke normen. Daarbij horen dan ook snelle beslissingsprocedures – qua vergunningen – van de overheid die toelaten dat de bouwsector snel reageert op de markt.

Voor tewerkstelling in de bouw wordt een groei verwacht ingevolge de nieuwe trends, ook wat de reguliere overheidsinvesteringen betreft. De bouwsector ziet ook heil in de pps-projecten, zelfs al geven die technische moeilijkheden. Men kan er echter niet onderuit, oppert de heer Dillen. Er worden daarover geregeld studiedagen georganiseerd, stelt hij en de projecten worden ook continu geëvalueerd en bijgestuurd.

De grootste toename in tewerkstellingstermen wordt volgens de bouwsector mogelijk met een goed overheidskader met degelijke en duidelijke normen. Ter illustratie van het belang van de energiebesparing die voor ogen wordt gehouden, vertelt de heer Dillen dat de handelsbalans in 2008 zwaar negatief was. In 2009 was dat al wat minder zo. Als in 2009 alle gebouwen energieneutraal waren geweest in dat jaar, dan zou er geen handelstekort geweest zijn. Dan zou er 8 tot 9 percent minder olie of gas ingevoerd zijn.

Met energiebesparing en hernieuwbare energie opwekken meent de bouwsector dat er naderhand ook nog een extra exportpotentieel te realiseren valt.

Voor de toekomst voorziet men voor de bouwsector een steeds groeiende economische handafdruk via export, multiplicatoren, jobs, omzet en een steeds kleinere ecologische voetafdruk.

De heer *Johan Vyncke* besluit dat de bouwsector het eens is met het concept van te versterken waar men goed in is. Er is dan ook vraag naar een versterking van het 'factory of the future'-concept in de bebouwde omgeving met aandacht voor de bouwsector als een industrie en stimulator van de bestaande industrie. Men pleit ook voor ondersteuning voor demonstratieprojecten. Het is belangrijk om 'active building' op de langere termijn

te monitoren. Ook platformwerking met andere partners verdient ondersteuning, stelt de spreker. Het lijkt de sector ook nodig de focus te richten op acceptatie en definitie van uniforme duurzaamheidseisen. Dat behelst onder meer het belang van transport in het verhandelen van materiaal. Steun voor de vertaalslag van kwaliteitseisen naar de goede praktijk en opleiding wordt evenzeer als essentieel beschouwd. De bouwsector is voorts voorstander van vraaggedreven onderzoek en vraagt in dat verband een duidelijke positionering van de bouw als belangrijke schakel tussen bouwheer en toeleveranciers in het vraaggedreven systeem.

De heer *Robrecht Bothuyne* heeft niet vernomen wat er in het groenboek Industrieel Beleid niet als positief wordt ervaren of wat er volgens de bouwsector nu precies in het witboek moet staan.

Inzake financiering weet het lid dat verschillende spelers ESCO's aan het opzetten zijn: banken, privébouwbedrijven, overheidsinstellingen en distributienetbeheerders. Zelfs de federale overheid doet het en in het kader van het Vlaams energiebedrijf wordt eraan gedacht, verklaart de heer Bothuyne. Wat vindt de bouwsector een ideale formule? Ziet men daarin een taak voor de overheid of juist niet?

De heer *Bart Van Malderen* herkent een gezond kritische geest in de uiteenzetting die de uitdaging van de toekomst wil aangaan. Hoe denkt de bouwsector zijn ideeën en concepten in de praktijk te realiseren? De transformatie van de bouwmarkt zal zonder meer een belangrijke economische factor worden, erkent het lid. Dat kan groei genereren. Voorwaarde daarvoor is dat er kapitaal ter beschikking is. De overheid wordt daarin vaak als startmotor naar voren geschoven, maar die moet in heel Europa haar budget juist saneren. Het kapitaal vinden wordt dus niet eenvoudig, voorspelt de heer Van Malderen. Hoe wil de bouwsector van de enkele pilootprojecten bij de overheid naar een veralgemening van de nieuwe concepten evolueren? Hoe kan de privémarkt geactiveerd worden?

Waarom worden geschikt personeel en beschikbare middelen aangevoerd als remmen op innovatie? Is een andere oorzaak niet de zeer beperkte omvang van heel wat van de kmo's in de bouw, die vaak maar één of twee mensen personeel tellen en eenmanszaken zijn? Dat maakt het volgens het lid ook bijzonder moeilijk om innovatief te zijn in de processen. Zelf hele nieuwe concepten uitwerken is helemaal uitgesloten, meent hij. Hoe kan het positieve verhaal in de sector ingebed worden zoals die eruit ziet?

De heer *Filip Watteuw* is gecharmeerd door het betoog rond ecologie en duurzaamheid. Hij sluit zich aan bij de vragen over de ESCO's en wil nog weten in hoeverre men het nodig acht dat de Vlaamse overheid steun verleent.

Hij voert aan dat de sector vrij conjunctuurgevoelig is. Daarbij komt dat er nogal wat investeringen en inspanningen nodig zijn. Kan dat er niet toe leiden dat die stilvallen? Welke rol ziet de bouwsector ter zake voor de overheid?

Het lid stelt dat Vlaanderen nog heel wat gebouwen telt die helemaal niet energie-efficiënt en vrij oud zijn. Sloop is dan een optie. Moet de Vlaamse overheid in die zin iets ondernemen, met het oog op het doel van een grotere economische handafdruk en een kleinere ecologische voetafdruk voor de bouw?

De heer *Matthias Diependaele* verheugt zich over de grote arbeidsproductiviteit van de bouwsector.

Het lid begreep de opmerking over de Europese markt van de bouwmaterialen niet goed. Hij heeft gehoord dat er een enigszins mislukte poging is ondernomen om die vrij te maken. Wat zou Europa verder nog kunnen ondernemen, vraagt het lid, met het oog op de bouwgewoontes waarvan sprake.

Inzake innovatie is het WTCB vernoemd, dat dateert uit een wet van 1947, die stelt dat bedrijven in de sector een duizendste van hun omzet naar die instelling zien vloeien. Er werken ongeveer 260 mensen. Is dat nog een doeltreffend instrument en wat doen ze precies? Hoe worden ze ingeschakeld in een algemeen innovatiebeleid? Sluit dat aan bij het Vlaamse innovatiebeleid? Kunnen de sprekers ter zake een opinie vormen?

De heer *Marc Dillen* licht het verband tussen de eigen visie en het groenboek toe. Hij merkt in eerste instantie op dat de sector niet betrokken was bij de opmaak. De primordiale vraag is dat de bouwsector erkend wordt en een rol krijgt in de synergie die mogelijk is ten aanzien van de industrie. De bouwsector zorgt immers voor de toepassingen en fungeert als 'living lab', oppert de spreker. Dat bepaalt of bedrijven kapotgaan of kunnen exporteren en wordt al te vaak over het hoofd gezien. Als de warmtebehoefte in een gebouw normgewijs op 15 kilowattuur per vierkante meter per jaar wordt gezet, dan betekent dat voor een aantal bedrijven het einde van hun industriële activiteit. Wordt die norm anders gedefinieerd, kan het net groei betekenen. Kleine technische aanpassingen kunnen zodoende de sterktes van de eigen industrie nog versterken. Het kan ze ook breken. Het opmaken van de technische goedkeuringen en normen moet daarom in overleg met het WTCB gebeuren, oppert de heer Dillen. Dat impliceert automatisch ook samenspraak met de betrokken bedrijven, met de bouwsector, zodat er een industriële motor ontstaat zonder dat er protectionisme aan te pas komt of er beschuldigingen kunnen zijn over het afsluiten van de markt. Dat element wordt in het groenboek niet belicht. De bouwsector wil dat graag opgenomen zien.

Er zijn al heel wat ESCO's en de toegevoegde waarde van de bouwsector daarin hangt samen met de financierbaarheid van energieneutrale gebouwen en energiezuinige renovaties. De essentie van het verhaal is dat banken overtuigd dienen te worden van het feit dat de ingrepen in een gebouw ook effectief zullen leiden tot het gewenste energiebesparende effect. De bestaande ESCO's zijn publiekrechtelijke nv's die de besparingsrisico's niet op zich nemen. Ze zoeken geld bij de banken, maar willen ook zeker zijn dat de klant maand na maand betaalt. Die zekerheid verwachten ze van de overheid. Het alternatief is niet blindelings te betalen aan de ESCO's, maar het terbeschikkingstellingsrisico, het technisch risico van energiebesparing, bij de ESCO's zelf leggen. De heer Dillen stelt dat het goed is dat er een overheids-ESCO is, maar dat die dat niet kan doen, omdat men daarvoor niet de technologie in huis heeft. Dat moet dan doorgeschoven worden naar een privépartner: een privé-ESCO of een privécontractant die goed weet waarmee hij bezig is. Die kan dan het besparingsrisico dragen als specialist en garanderen dat de energiebesparing er effectief komt. Die tweede ESCO situeert zich in de sfeer van de privaatrechtelijke vennootschap die in de vorm van een contract het technisch risico op zich neemt. Dat systeem vergt een globaaloplossing vanuit een nieuwe soort van aanbod met clusterbedrijven onder leiding van de ruwbouw en een technisch voltooiingsberoep, gespecialiseerd in technische installaties. Zo ontstaat een stimulans voor energiezuinige renovatie zonder dat de overheid extra risico loopt en een juiste analyse van de investeringskost en de terugbetalingscapaciteit ervan.

De analyses van een aantal grote renovatieprojecten voor bestaande grote gebouwen wijzen uit dat geothermische oplossingen vaak het meest effect hebben.

In de praktijk zijn energiebesparende investeringen in renovatie en nieuwbouw op zichzelf niet altijd duur, stelt de spreker, en kunnen ze doorgaans gerealiseerd worden. Men moet aflossingslast, energiebesparend effect en de werkingskosten van een gebouw aan elkaar afwegen. Aflossingslast plus energieverbruik hoeven niet toe te nemen als het goed aangepakt wordt. De heer Dillen voorspelt dat dit voor een aantal renovatieprojecten niet zal lukken.

Hij stelt dat daarin voor de overheid misschien wel een rol is weggelegd die een extra stimulans kan bieden om sneller te renoveren. Mogelijk worden veel meer gebouwen

gesloopt, bevestigt de spreker. Er worden technologieën ontwikkeld om energiezuinig en met respect voor de monumenten het gebouw intact te houden. De investeringen moeten zichzelf hoe dan ook grotendeels terugverdienen, oppert hij nog. Dat lukt allicht niet helemaal, geeft de heer Dillen toe, maar in nieuwbouw is het wel gemakkelijker. Vandaar de verwachte toename in sloopp projecten. Dat is goed omdat dan verdichting mogelijk wordt en een goede ruimtelijke ordening gerealiseerd kan worden. Men wint aan ruimte, volume, energie-efficiëntie en er kunnen meer mensen gehuisvest worden in meer bouwlagen. Er is ook meer tewerkstellingsmogelijkheid.

In welke mate zullen de energiebesparende investeringen die de bouw de komende jaren moet realiseren, betaalbaar zullen zijn voor de kandidaat-bouwers op korte en langere termijn?

Zoals in de inleiding reeds gesteld, staan we de komende twintig jaar voor een groot aantal uitdagingen tegelijk:

- aan een steeds groter aantal gezinnen in Vlaanderen een degelijke huisvesting bezorgen;
- tegelijk de mobiliteit voor een steeds groter wordende bevolking verzekeren;
- met almaar minder gebruik van grondstoffen en fossiele brandstoffen waarvan de voorraden steeds verder uitgeput geraken.

De oplossingen hiervoor moeten betaalbaar zijn voor de opdrachtgevers. Als er voor de realisatie van deze uitdagingen geen betaalbare oplossingen kunnen worden gevonden, zal de bouwsector de Vlaamse economie niet kunnen trekken.

Met betrekking tot de betaalbaarheid maakt de heer Dillen een onderscheid tussen de evolutie op korte termijn en die op langere termijn.

Op korte termijn wordt de bouwconjunctuur vanaf 2011 vooral bedreigd door het gelijktijdig aflopen van een aantal steunmaatregelen (geen verlaagd btw-tarief meer op nieuwbouw, intrekking van de fiscale aftrek voor muur- en vloerisolatie, vermindering van de gegarandeerde minimumprijs van groenestroomcertificaten). Als in de loop van 2011 de hypothecaire rente zou beginnen stijgen, kan deze samenloop van tegenvallers een belangrijke bedreiging betekenen voor de bouwactiviteit. Voor een deel zullen we hierbij afhankelijk blijven van de grotendeels op internationaal niveau bepaalde langetermijnrente. De eigen overheden kunnen er wel via een gezond begrotingsbeleid toe bijdragen de Belgische langetermijnrente zo nauw mogelijk te doen aansluiten bij de internationale langetermijnrente. Maar nu reeds ontvangt de confederatie vanwege zijn leden verontrustende signalen over het afsluiten van nieuwe contracten voor projecten in 2011.

Op langere termijn wordt de betaalbaarheid vooral bedreigd door een toename van het aantal kostenverhogende reglementeringen, die in tegenstelling tot energiebesparende investeringen, enkel maar bijkomende lasten inhouden en geen terugverdieneffecten met zich meebrengen. Daarbij denkt de heer Dillen onder meer aan bijkomende kosten voor archeologisch onderzoek, onnodig strenge eisen rond de toegankelijkheid van gebouwen enzovoort.

Het verstrengen van het E-peil van 100 naar 80 heeft, zoals reeds beklemtoond, geen zware negatieve impact gehad omdat deze verstrenging zich bij nieuwbouw reeds op korte termijn terugverdient door een lagere energiefactuur. Ook een verdere verstrenging van het E-peil tot E70 tegen 2012 en E60 tegen 2014 zullen de opdrachtgevers voor de meeste nieuwbouwprojecten nog gemakkelijk kunnen opvangen aangezien zij de meerkosten hiervoor eveneens op enkele jaren zullen kunnen terugverdienen. Ingrepen in de gebouwenshil door een betere isolatie en het vermijden van koudebruggen kunnen al heel wat problemen oplossen en het gebouw dicht bij het lagere E-peil brengen.

Maar zodra nog lagere E-peilen (lager dan E60) zullen worden opgelegd, wat ingevolge de aangepaste Europese richtlijn over de energieprestaties van gebouwen op middellange termijn ook zal moeten gebeuren, zal het niet langer volstaan om de gebouwenscil te optimaliseren maar zal men tevens een beroep moeten doen op bijzondere en vaak ook duurdere technieken. Op dat ogenblik zullen de terugverdieneffecten slechts over een veel langere periode de extra initiële investeringskosten kunnen compenseren. In dit verband zal het erop aankomen in samenwerking met de financiële instellingen na te gaan hoe de betaalbaarheid zoveel mogelijk kan worden gevrijwaard en in welke mate deze instellingen kandidaat-bouwers financieel willen steunen om de drempel van de hogere aanvankelijke investering te nemen.

Belangrijk in dit verband is nog dat de regelgeving perspectief en continuïteit moet bieden en altijd moet voorzien in duidelijke overgangsbepalingen. Dit is essentieel om ook op de korte termijn te kunnen voldoen aan de administratieve procedures en om zich ordentelijk te kunnen voorbereiden op een verhoging van de investeringsuitgaven.

De bouw zal haar trekkersrol ook maar ten volle kunnen vervullen als de bouwopdrachtgevers niet worden afgeremd door te lange vergunningsprocedures en te hoge administratieve lasten.

Een belangrijke factor bij beslissingen om in Vlaanderen te bouwen is de vergunningsproblematiek, zoals trouwens door de meeste sprekers uit de andere economische sectoren werd aangehaald. Snelle vergunningsprocedures zijn essentieel om de bouwsector als motor van de economie te laten werken.

De enorme en toenemende potentialiteit die de bouwsector heeft om nog meer dan in het verleden de motor van de economie te worden, zullen dus pas ten volle tot uiting kunnen komen onder de volgende voorwaarden:

- als de betaalbaarheid van het bouwen continu wordt bewaakt;
- als de vergunningsprocedures kunnen worden versneld;
- als onnodige extra administratieve lasten ingevolge andere wetgevingen kunnen worden vermeden.

Het kapitaal zal er zijn als de investeerders en risicokapitaalverstrekkers, de banken als kredietverschaffers en de bouwheren weten dat het terugverdieneffect reëel is, verzekert de heer Dillen. De verstrenging van het E-peil van E100 naar E80 was klein, illustreert hij, omdat gezinnen die zich bewust waren van het energiebesparend effect en een goede verstandhouding hadden met hun bank zijn beginnen vooruitlopen op de norm. Als de banken een certificaat zouden krijgen dat betrouwbaar is en aantoonst dat het werkelijk energiebesparend effect van de ingrepen in nieuwbouw of renovatie een zekerheid is, dan zouden nog meer gezinnen ervan kunnen genieten, legt de heer Dillen nog uit.

De spreker bevestigt nogmaals dat het grootste probleem van de sector zich situeert bij het niet beschikken over voldoende geschikte en gespecialiseerde mensen. In vier van de vijf provincies is pas heel recent een bachelor Bouw opgezet, merkt hij op. Sommige specialiseren in energiebesparing. Om het zover te krijgen, is zwaar gevecht geleverd, herinnert de spreker. De richtingen zitten eivol en alleen West-Vlaanderen heeft de stap nog niet gezet. De heer Dillen hoopt dat daar alsnog snel een bachelor Bouw wordt ingericht en wijst erop dat net dat middenkader nodig is om energiezuinige gebouwen te realiseren.

De Europese richtlijn voor het vrije verkeer van bouwmaterialen van twintig jaar eerder heeft ervoor gezorgd dat bouwmaterialen uitgedrukt worden in prestatienormen. Dat heeft men in elk geval geprobeerd, stelt de heer Dillen, aan de hand van zes criteria zoals brandveiligheid en stabiliteit. De richtlijn had niet het gewenste effect, aangezien een architect overal vasthoudt aan de eigen BIN-normen en bouwgewoonten. Een Belgische bouwmaterialenproducent die elders in Europa zijn producten kwijt wil, botst

daarop. Dat wordt intussen weggewerkt door de CE-markeringen. De bouwsector heeft benadrukt dat niet enkel de prestaties van het product op zichzelf in rekening moeten worden gebracht, maar vooral ook de prestaties van een product, verwerkt in een gebouw. Dat is de enige correcte toetssteen om te weten of de markt iets al dan niet wil. In een innovatiebeleid pleit de sector ervoor met het concept van 'living lab' te werken. Dat laat toe meteen te monitoren, stelt de heer Dillen. De industrie ontwikkelt producten en de bouw integreert die in een systeem. Zodra de industrie de bouwsector in een 'living lab'-constructie overtuigt van de intrinsieke technische waarde van een product en van het feit dat er geen neveneffecten zijn inzake comfort en leefmilieu, dan zal dat product gemakkelijker voorgeschreven worden door ontwerpers. Dat maakt de binnenlandse markt veel ruimer en reëler. Er volgen veel meer toeleveringen aan de bouwsector, de binnenlandse markt groeit en dat creëert dan meer exportkansen, besluit de spreker. Hij wil dat Vlaanderen ervoor opteert zelf bij te sturen in die richting en de 'living lab'-omgeving op poten zet voor Europa met een nieuwe richtlijn komt. De CE-markeringen hebben het tekort in de richtlijn blootgelegd.

De heer *Johan Vyncke* legt uit dat zijn werkgever, het WTCB, inderdaad bij wet dateert van 1947, met implementatie in 1960. Oud betekent zeker niet slecht, zet de spreker zijn betoog in.

Hij was blij te horen dat de chemiesector ervoor pleit die wet-Degroote toe te passen omdat zij geen onderzoekscentrum hebben en zich benadeeld voelen.

De heer Vyncke erkent dat er een reflex kan zijn om het WTCB als iets federaal te beschouwen. Hij wijst erop dat er veel Vlaamse bedrijven in Brussel en Wallonië werken. Het WTCB pleit er daarom voor de gestelde eisen gelijk te stemmen. Men wil de aanneemer beschermen opdat hij op drie verschillende plaatsen niet drie verschillende technieken zou moeten toepassen in het kader van energiezuinigheid. Het WTCB respecteert in dat verband wel alle regionale accenten.

De heer *Marc Dillen* voegt eraan toe dat het WTCB ook de taak heeft om de lat juist voldoende hoog te leggen en technische voorschriften op te stellen. De bouwsector en zijn duizenden kmo's hebben die nodig. Aan codes van goede praktijk kan altijd gesleuteld worden, vindt hij. Essentieel zijn opleidingen ter zake. De hamvraag blijft namelijk hoe er met duizenden bedrijven tegen 1 januari 2021 energiezuinige gebouwen gerealiseerd moeten worden, zegt de spreker. Dat kan volgens hem alleen als de voorlopers via monitoring analyses opleveren en de knowhow verspreid wordt over de sector via het collectief onderzoekscentrum. Die knowhow moet nadien omgezet worden in codes die via opleidingen voor de kleine zelfstandigen verduidelijkt worden. Het is zaak van tijdig op te leiden, rondt de heer Dillen af.

6. FEBEM

FEBEM, de sectorfederatie van de bedrijven voor milieubeheer, wordt vertegenwoordigd door de heren Werner Annaert, algemeen directeur, en Dieter Grimmelprez, CEO Vanheede Environment Group.

De heer *Werner Annaert* opent met de stelling dat de aanwezigheid van de federatie in de commissie aantoonde dat de sector meer en meer herkend en erkend wordt. FEBEM is een jonge sector met van nature innovatief handelende bedrijven. De federatie bestaat ongeveer twintig jaar. De laatste jaren kende de federatie samen met de leden een aanzienlijke groei. Het is een middelgrote federatie, met ongeveer 250 exploitatiezetels.

De bedrijven voeren vier activiteiten uit: afvalbeheer, recyclage, industriële reiniging en grondreiniging en de productie van hernieuwbare energie. De sector vormt intussen een schakel in het sluiten van ketens. De andere federaties zijn via diverse kanalen belangrijke klanten: afvalproducten worden opgehaald en weer aangeboden in opgeschoonde vorm om ze opnieuw in te zetten in productieprocessen. Er is een intensieve samenwerking met

de bedrijven uit de andere federaties en er zijn interessante projecten opgestart inzake het sluiten van de kringloop.

Bij LNE loopt een studie rond het multiplicator-effect van de sector. Er zijn bedrijven met eigen sites, er zijn labo's betrokken, deskundigen, experts, onderzoeksinstellingen. Er zijn een groot aantal mensen actief in de sector en dat heeft een groot effect, weet de heer Annaert. Er zijn 10.000 vte's bij de leden tewerkgesteld, maar veel meer als alles ingecalculeerd wordt.

Ook de heer Annaert is overtuigd van de belangrijke rol van kmo's, ook bij de verdere industriële ontwikkeling van het land. De sector ziet dat daar vaak heel wat innovatieve projecten een oorsprong vinden. Daar moet de synergie tussen kleinere en grotere bedrijven dan zorgen voor mooie resultaten.

Met het oog op de crisistijden wil de heer Annaert de illusie doorbreken dat de recyclagesector het niet moeilijk zou hebben. 2009 was een bijzonder moeilijk jaar en de tonnage van grondreiniging ging met 6 percent achteruit. Met de mond vol van investeren in duurzaamheid, kiest die overheid er dan precies voor toch ook terug te schroeven in het saneren van eigen terreinen. De kaasschaaf trof de sector net zo hard, stelt de spreker. Het budget van de Vlaamse overheid voor sanering is teruggebracht van 30 naar 20 miljoen euro.

In 2010 is een herstel merkbaar. De sector wordt steeds meer volwassen, stelt de heer Annaert, met een zekere druk op de kosten en de kleine marges. Daarmee moet de sector in de toekomst leren leven, oppert hij.

Heel wat sectoren willen erop toezien dat de kost voor groene stroom niet te hoog oploopt. Daarmee is FEBEM het volmondig eens. De federatie heeft wel de buik vol van de onvoldoende draagkracht op het politieke niveau om een duurzaam beleid rond groene stroom te ontwikkelen. Dat schept grote onzekerheid bij de leden die in dergelijke installaties investeren. Het wordt ook steeds moeilijker de banken ervan te overtuigen dat het de moeite loont die investering te doen. FEBEM hoopt op rust in die zin.

Waar ziet FEBEM opportuniteiten en wat wil het meer gekoppeld zien aan het groenboek? De state-of-the-arttechnieken om kringlopen te sluiten zijn beschikbaar bij diverse bedrijven in het land, weet de heer Annaert. Voor elke sector kunnen in die zin mooie concepten aangeboden worden om meer duurzaam te produceren en de mogelijkheid te bieden om qua materiaalbeheer nog meer in te zetten op gerecycleerde materialen. Zo kan een voorsprong gecreëerd worden ten aanzien van buitenlandse concurrenten. FEBEM speelt daarin de rol van katalysator.

West-Europa heeft nadelen, maar ook een groot voordeel voor de sector. Er is sowieso een schaarste aan grondstoffen, oppert de heer Annaert. Alles wat met nevenproducten of afvalstoffen te maken heeft, optimaal inzetten, kan dan een groot pluspunt en een sterkte worden.

FEBEM stelt dat zijn bedrijven grotendeels het bestaan danken aan de regelgeving. Dat wil de heer Annaert duidelijk gezegd hebben. Het Vlaams Parlement heeft daarin een rol gespeeld. Het is wel de bedoeling steeds minder afhankelijk te worden van die regelgeving en door de vraag vanuit de industrie meer vanuit de economie gestuurd te worden.

Ook voor FEBEM vormt de internationale markt een grote uitdaging. Er is al heel wat export van materialen, maar als de Europese afzetmarkt groter zou zijn, dan zouden onder meer kunststoffen nog meer een toepassing vinden op het eigen continent. Dan zou export naar recyclagebedrijven in China niet eens nodig zijn, oppert de heer Annaert.

Daarmee doet hij een oproep aan de eigen industrie om de mogelijkheden die FEBEM biedt meer af te tasten en in overweging te nemen.

Welke bedreigingen voelt de sector aan? Ook FEBEM ziet een probleem met het vergunningstraject. Daarbij mag geen tijd verloren gaan, maar de sector wordt zeer intensief gecontroleerd op de vergunningen. Dat biedt ook een zekere garantie voor een goede ontwikkeling, stelt de heer Annaert. Hij ziet liever dat er iets meer tijd wordt uitgetrokken voor het afleveren van een goede vergunning dan dat ze op termijn problemen opleveren of een discussiepunt zouden zijn. Toch wil ook FEBEM dat wordt nagegaan of de vergunningen zelf niet enigszins verlengd kunnen worden voor iedereen in de respectieve industrie.

Heel wat vragen rijzen bij het punt dat, als een provincie na een advisering beslist om een vergunning af te leveren, een dienst uit de administratie die het niet eens is met die vergunning, in beroep mag gaan en nog eens een uitspraak kan doen over dezelfde vergunning. Als de minister de beslissing van de provincie bevestigt, is het resultaat wel hetzelfde maar heeft het desbetreffende bedrijf zes maanden verloren door wat vaak een persoonlijke mening is van een ambtenaar of administratief niveau dat ook al betrokken was bij het adviesstraject. Bij mogelijk beroep van externen ziet de heer Annaert geen probleem.

Geen woorden maar daden, wil men als concept opgenomen zien in een mogelijk witboek. De overheid heeft de mond vol van duurzaam ontwikkelen van de industrie, maar als het erop aankomt het principe toe te passen dan moet toch altijd weer de discussie nog gevoerd worden rond bijvoorbeeld het gebruik van secundaire materialen. Er is nog een weg af te leggen om het vertrouwen in alternatieve mogelijkheden in de administratie te laten doordringen en de overheid daarin te doen investeren. Het hoeft niet duurder te zijn, stelt de spreker gerust. Daarover zijn cijfers beschikbaar.

De loonhandicap is voor een industrie die meer in de lokale markt opereert als dienstverlener veel meer relevant waar het gaat om ongelijkheid binnen de sector zelf. Er zijn paritaire comités en er is meer afstemming nodig.

Ook FEBEM vraagt om meer uniformiteit in Vlaanderen inzake lokale belastingen en energiekost. De sector respecteert de autonomie van elke gemeente maar toch vindt men dat het Vlaamse Gewest moet nagaan of dat geen nadeel kan geven voor betrokken bedrijven.

Materiaal kan maar voor één ding toegepast worden. Ofwel gaat het opnieuw in de materiaalketen, ofwel wordt er optimaal energie uit gehaald. Er wordt volgens FEBEM te negatief gesproken over het integrale energiebeleid. Materiaalrecyclage mag niet verdrongen worden door dat energiebeleid, maar voor 99 percent van de afvalstroom is er geen probleem, maakt de heer Annaert duidelijk. Voor hout loopt er een discussie, maar voor andere materialen zoals glas en papier en dies meer ziet hij niet in waar de discussiepunten zitten. Er gelden verplichtingen voor het selectief inzamelen en uitsorteren en er is heel wat controle. Niet overdrijven is de boodschap, zelfs voor wat hout betreft in termen van materiaalrecyclage. Het kan volgens de spreker zeker niet dat er een koppeling is aan het afschaffen van ondersteuning voor energiebeleid. Hij denkt in die zin veeleer aan de creatie van een verdere ondersteuning voor materiaalbeleid. In het kader van groene warmte kan het Vlaams Parlement nog initiatieven nemen ter zake.

De spreker stelt verheugd te zijn over het vele werk dat recent door het Vlaams Parlement is geleverd om aanpassingen aan het Energiedecreet aan te brengen opdat vermeden kon worden dat men beslissingen zou nemen die op korte of middellange termijn een nadeel konden opleveren.

Hoe staat FEBEM in het integrale nieuwe industrieel beleid? De leden van FEBEM zijn per definitie verplicht innovatief te werken. Men hoopt op iets meer aandacht voor de marktgedrevenheid in het groenboek. Ook de economische opleiding mag niet vergeten worden. De sector heeft al heel wat beloftes zien passeren inzake allerlei nieuwe technieken, verklaart de heer Annaert. Die zouden dan grote veranderingen teweegbrengen inzake verbranding van afval en energierecuperatie. De ervaring leert dat in eerste instantie onderzocht moet worden of daar vraag naar is en of er een plaats voor is in de markt. Kunnen ze überhaupt in het land gerealiseerd worden? De koppeling tussen het technische en het economische moet meer in acht genomen worden, besluit de heer Annaert.

De heer *Dieter Grimmelprez* is dagelijks actief inzake innovatie. Hij meent dat het een erkenning van de sector inhoudt dat die mee om de tafel zit. Meer en meer wordt de sector geconsulteerd door de andere sectoren vanwege de grote ervaring en knowhow rond materialen en energie.

Inzake innovatie zijn de ervaringen met projecten vanuit overheden niet onverdeeld positief. Dat vraagt de sector niet in de eerste plaats. Vooral een visie inzake milieuactiviteit en -technologie is nodig, stelt de spreker, zelfs meer dan ondersteuning. Men stelt vast dat in het vergunningenbeleid de diverse adviserende instanties vaak te weinig kunnen terugvallen op een globale visie over wat al dan niet nodig is in Vlaanderen. Er worden lokale discussies gevoerd en op basis daarvan worden dan vergunningen al dan niet toegekend.

Als er serieuze investeringen in afvalverwerking vooropgesteld worden, dan zijn er direct terreinen nodig en oppervlaktes die goed gelegen zijn, waar geen overlast gecreëerd wordt. Logistiek is een issue. Het is niet eenvoudig om aan goede terreinen te komen en die zoektocht neemt heel wat tijd in beslag.

In het materialenbeleid is de kennis en de ervaring groot, maar het beleid en de regelgeving zijn vaak niet mee. Gerecycleerde materialen zijn daardoor niet altijd voldoende inzetbaar. Hoe komt het dat inzake groene energie beslissingen genomen worden en nog sneller weer worden ingeslikt? Dat is volgens de heer Grimmelprez te wijten aan een gebrek aan visie.

De Vlaamse milieusector staat heel ver, verzekert de spreker. Qua knowhow en technologie staat Vlaanderen aan de top, zij het in vergelijking met de directe buurlanden of met de andere kant van de wereld. Dat is niet toevallig, stelt hij. De wetgeving in Vlaanderen is zeer streng en daardoor heeft men heel wat bijgeleerd, al heeft het bloed, zweet en tranen gekost. Men moet zich van die knowhow veel meer bewust worden, vindt de heer Grimmelprez, zeker ook de Vlaamse overheid. Die moet ervan uitgaan dat de sector mee de 'lead' kan nemen, ook internationaal. Inzake materiaalketendenken is een grote voorsprong opgebouwd, geeft de spreker aan, waarbij hij teruggaat op het voorbeeld van de tapijtrecyclage. Nederland en Frankrijk vragen om oplossingen aan te reiken voor de tapijtproductie en hetgeen waarop gelet moet worden bij de fabricage van een mooi groen tapijt dat in de toekomst volledig recycleerbaar is.

Het is nodig rond die erkenning van de Vlaamse knowhow een concept te ontwikkelen vanuit de Vlaamse overheid, stelt de spreker. Men moet bekijken binnen welke visie die technologische knowhow verkocht kan worden in het buitenland. Internationalisering is een belangrijk punt in het groenboek. Soms begint men in het buitenland vaak met hetgeen waar men niet aan denkt: in de meeste landen waar milieutechnologie nodig is, moet men vaak nog door de eerste fase van milieubeheer heen. Dat behelst in eerste instantie de logistiek: vrachtwagens, containers, stortplaatsen enzovoort. Het is zaak van met de simpelste zaken te beginnen om daarna de knowhow en ervaring te kunnen implementeren.

Focussen op groeilanden vormt voor de heer Grimmelprez eveneens een aandachtspunt.

Mevrouw *Güler Turan* neemt uit de uiteenzettingen heel wat aandachtspunten mee, zoals de traagheid inzake vergunningsprocedures. Van FEBEM onthoudt ze dat de knowhow er is maar dat die moeilijk te vermarkten blijkt. Ze stelt dat clustering of begeleiding vanuit de overheid misschien een optie zijn. Hoe ziet de milieusector dat zelf? Wat is er nodig om hun knowhow internationaal op de markt aan de man te brengen?

Ook rond tewerkstellingsbeleid neemt ze de opmerkingen over de afstemmingen van onderwijs en arbeidsmarkt mee. De hervorming van het onderwijs is bezig. Ze stelt dat stages en meer werkplekleren daarin een plaats moeten vinden. Onderwijs moet niet louter mensen voor de arbeidsmarkt afleveren, oppert het lid, maar moet ook de talenten van mensen zien te ontplooien. Toeleiding naar de arbeidsmarkt moet integraal deel uitmaken van het onderwijsconcept. Staat ook de milieusector open voor meer werkplekleren en wil men meer stageplaatsen aanbieden? Is daar dan geen vraag naar? Ze wil weten in hoeverre dat al dan niet het geval is. Men wil ook onderzoeken waarom jongeren niet naar technische en wetenschappelijke opleidingen komen. Wat is de visie daarop?

Kan er wat meer toelichting gegeven worden bij de opmerking over deloyale concurrentie en buitenland, overheid en handhaving?

De heer *Werner Annaert* legt bij de laatste vraag uit dat er nog een combinatie is van privaatrechtelijke bedrijven in de sector en intercommunales. Die opdeling werkte vrij goed, op het gebied van werkingsveld. Toch zijn er steeds meer overlappingsen inzake composteeringsinstallaties, verbrandingsinstallaties enzovoort. Er wordt met dezelfde afvalstromen gewerkt. Daarbij maakt de sector de bedenking dat men volle concurrenten wordt van elkaar. Dat markeert volgens de spreker het moment om te onderzoeken of de structuur van de intercommunales niet moet worden herzien en aangepast aan de andere bedrijfsstructuren. Zij betalen geen vennootschapsbelasting, geen btw enzovoort. Een privaatrechtelijke structuur betekent niet dat de publieke sector daaruit verdwijnt. Het zou de concurrentie op gelijke voet bevorderen.

Hoe beter de thuismarkt is, des te beter ook de internationale impact, oppert de heer Annaert. De grondreinigers ervaren dat zeer goed: ze zijn sterke concurrenten voor Nederlandse en Duitse firma's. Met het oog op wat op die markten aan sanering wordt gespendeerd door overheden, ondervindt de Vlaamse sector een nadeel. Mocht de eigen markt nog meer ontwikkeld zijn en er meer saneringen door de overheid zouden gebeuren, dan zou men nog beter kunnen concurreren.

Hetzelfde geldt voor de afvalbedrijven. Men bekijkt in Nederland of het mogelijk is afvalstoffen te importeren vanuit Engeland, om ze daar te verwerken en er energie uit te recupereren. De installaties daarvoor zijn beschikbaar in Nederland en het afval wordt anders in Engeland gestort. Als men in Vlaanderen met een dergelijk voorstel zou komen, aangezien ook daar de installaties voorhanden zijn en er nog in geïnvesteerd moet worden, vermoedt de heer Annaert daarvoor nog geen draagvlak te vinden. A vraagt om B, stelt hij en afval wordt beschouwd als grondstof. De aanwezige knowhow moet omgezet kunnen worden in toegevoegde waarde en tewerkstelling.

De heer *Ansoms* van Indaver legt uit dat zijn bedrijf internationaal is geworden. Nog slechts 35 percent van de activiteiten situeert zich in Vlaanderen. Inzake de aanwezig technologie wil hij de visie nog verder opentrekken. Hij stelt dat het volledige systeem, de totale regelgeving en hoe die wordt toegepast, de kennis en kunde inzake toepassingen Vlaanderen uniek maakt in de hele wereld. Hij nodigt het Vlaams Parlement, maar ook F.I.T. uit om dat telkens opnieuw te verkondigen in het buitenland. De spreker krijgt het zwaar op de heupen als hij alsmaar verwijzingen hoort naar Nederland of Denemarken en Duitsland, die nota bene in Vlaanderen komen leren hoe het moet. Er is een gecoördineerde actie nodig tussen overheid en industrie, aan verwerkingskant en regelgevende en controlerende kant. Dat kan dan ondersteund worden door F.I.T.

De heer *Dieter Grimmelprez* bevestigt die visie en stelt dat precies dat de toegang verzekert voor een economische activiteit. De landen die nood hebben aan de knowhow zijn de eerste stap, veel meer dan wie middelen te investeren heeft. Als kleine regio kan men met de juiste visie heel wat bereiken, verklaart de spreker. Landen als Duitsland en Frankrijk hebben die boodschap wel al goed begrepen en detacheren mensen van hun lokale openbare afvalstoffenmaatschappij voor een periode van twee tot drie jaar. Die baten dan voor de lokale overheid een soort van studie bureau uit.

Pure clusters komen er vanzelf wel, stelt de spreker. Het is moeilijk om die te verplichten of er actief aan te werken. Het gaat erom dat de bedrijfsculturen elkaar vinden. Als ze samen een win-winsituatie zien, en door samenwerking op dezelfde markt winst kunnen maken, komen de clusters vanzelf.

De heer *Frans Dieryck* stelt dat zijn sector in de volgende tien jaar een uitstroom van 16.000 mensen zal kennen. Dat is enorm en een bijna onmogelijke opgave. Er zijn een aantal maatregelen voorgesteld. De hervorming van het onderwijs met een duaal systeem vanaf zestien jaar is fundamenteel noodzakelijk en gebaseerd op stages, stelt hij. Het is half theorie en half praktijk. De chemie heeft 25 jaar ervaring in regio Antwerpen met studenten van achttien tot 25. Er werden al een duizendtal veeleer risicoleerlingen opgepikt die voor 98 percent nog steeds tewerkgesteld zijn. Dat getuigt van een zeer grote stabiliteit en vergt van de industrie wel zware inspanningen en investeringen in opleidingen en de respectieve instituten.

Voor wat specifiek de stages betreft, haalt de spreker drie elementen aan. Er zijn stages van leerlingen in opleiding binnen ondernemingen. Die zijn evident. Daarnaast is een aantal jaren geleden een initiatief opgezet inzake stages voor leerkrachten. Er waren vijftig plaatsen en daarvan zijn er tussen twee en vijf ook werkelijk ingevuld geraakt. Er zijn allerlei redenen aangehaald waarom het niet mogelijk zou zijn. De heer Dieryck acht het essentieel dat ook leerkrachten dergelijke stages zouden doen. Er is intussen een nieuw voorstel om docenten vanuit de industrie in de vorm van een soort van pool beschikbaar te stellen om onderricht te geven in de scholen zelf. Men zoekt nog naar een manier om dat in te kleden. Dat is een zeer intensief engagement van de sector, onderstreept de spreker.

De heer *Dieter Grimmelprez* stelt dat de stages zoals ze in België geconcipieerd worden, een mager concept voorstellen in vergelijking met onder meer Frankrijk, waar een ingenieur zijn vierde jaar integraal in een stageplaats doorbrengt en dan terugkeert om zijn vijfde jaar te doen. Burgerlijk ingenieurs in België hebben niet eens een echte stage, merkt hij op.

Hij ondervindt dat vooral de cultuur van stages nog niet helemaal zijn weg gevonden heeft in zijn sector en bedrijf. Hij veronderstelt dat dit in de chemie al wel meer het geval is. Hij meent dat precies dat aan de basis ligt van het feit dat leraren niet inpikken op de geboden kansen. Er is wel veel vraag naar stages, maar een bedrijf moet daarop gericht zijn en dat is vooralsnog te weinig het geval. De wil om stagiairs te begeleiden moet aanwezig zijn, naast financiële middelen. Het gaat er dus om een cultuur te ontwikkelen.

De heer *Frans Dieryck* brengt nog een belangrijke boodschap. Het FISCH-project is fundamenteel anders dan wat er is aangereikt tijdens de gedachtewisseling, stelt hij. Er is een doorbraak nodig op het vlak van samenwerking van in een vroeg stadium en zo ver mogelijk doorwerkend tot bijna op de markt. De rol van het industrieel beleid is dat hele proces, die ruggengraat, te managen: ondernemingen bij elkaar brengen, onderzoeksinstellingen samen zetten in workshops en dies meer.

Mevrouw *Patricia Ceysens* vraagt of de milieusector met zoveel pieken zit, aangezien men de flexibele arbeid en interimwerkstelling benadrukt? De fiscaliteit moet aangepakt waar het lonen aangaat, heeft ze begrepen. Wat met de fiscaliteit inzake het gedrag van het bedrijf en de burger? Steunt de sector het concept dat de vervuiler betaalt?

De heer *Werner Annaert* stelt dat er geen benchmark is gebeurd met de collega's uit andere sectoren, maar in 2009 hadden de zeven grootste leden een totaal volume interimarbeid ten belope van 1,2 miljoen uren. Samen hebben ze een dikke 2000 personeelsleden, geeft de spreker hierbij mee. Interimwerk is belangrijk in de sector omdat afval ontstaat in pieken. Daarom is een grote flexibiliteit nodig onder meer op het vlak van ophaling en sortering. De tewerkstelling is voor 90 percent laaggeschoold en vooral mannelijk. Interim is dan ook een interessant instrument om te hanteren bij bijvoorbeeld bijkomende opdrachten voor gemeenten die met events zitten en snel bediend moeten worden.

De sector is ervan overtuigd dat in de regelgeving fiscale elementen inzetten om het gedrag van burgers en bedrijven te sturen wel degelijk effect heeft. Dat is gebleken uit het succes van de afvalheffingen. Zo ontstaat er druk om andere activiteiten te ontwikkelen.

II. GEDACHTEWISSELING VAN 13 JANUARI 2011 MET DE SERV EN DE VRWI

1. SERV

Voor de Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen werd het woord gevoerd door mevrouw Caroline Copers (voorzitter) en de heren Wim Knaepen en Michel Dethée (studiedienst SERV).

1.1. *Toelichting door mevrouw Caroline Copers*

1.1.1. *Inleiding*

Mevrouw *Caroline Copers* verklaart dat de SERV het positief vindt dat de Vlaamse Regering voor de visievorming en omkadering van het nieuw industrieel beleid gebruik maakt van de techniek van groen- en witboeken. Procesmatig betekent het groenboek een volgende stap in de samenspraak tussen de Vlaamse Regering en de sociale partners om een gezamenlijke visie uit te tekenen.

Mevrouw Copers verwijst in dit kader naar twee belangrijke overeenkomsten, met name Pact 2020 en het Werkgelegenheids- en Investeringsplan. Het Pact 2020 werd midden januari 2009 afgesloten door de Vlaamse Regering, de Vlaamse sociale partners en het brede middenveld. Het beoogt in wezen de transitie naar een duurzame, vernieuwende en innovatieve samenleving. De sociaal-economische component is daarbij uiteraard belangrijk. Het WIP werd einde december 2009 door de Vlaamse sociale partners en de Vlaamse Regering onderschreven met het oog op de transitie naar een vernieuwende economie. Dit plan beklemtoont de nood aan een transitiebeleid opdat Vlaanderen de zich aandienende maatschappelijke en sociaal-economische uitdagingen succesvol zou kunnen aangaan.

Nu komt het erop aan de overeengekomen betrachtingen te realiseren. Het uit te werken witboek Nieuw Industrieel Beleid dient hierbij de leidraad te vormen. De SERV formuleert zeven voorstellen die erop gericht zijn de grondvoorwaarden voor een nieuw industrieel beleid in Vlaanderen aan te vullen en te vervolledigen.

1.1.2. *Zeven voorstellen vanuit de SERV*

Witboek sterker omkaderen

De ontwikkeling van het nieuw industrieel beleid in Vlaanderen moet volgens het groenboek vertrekken van enerzijds de trends in de internationale beleidsomgeving en de plaats van de industrie. Anderzijds is een uitgebouwde analyse van de concurrentiekracht en de innovatiekracht van de industrie in Vlaanderen nodig. Hierop kan een visie op de industrie van de toekomst in Vlaanderen worden gebaseerd, welke verder vertaald wordt in beleidsopties en geoperationaliseerd wordt in acties.

Het groenboek bevat daartoe een aantal belangrijke aanzetten, die de SERV kan onderschrijven. Deze dienen volgens de SERV echter op een aantal vlakken diepgaander geanalyseerd en gestoffeerd te worden om als volwaardige basis te kunnen dienen voor een meer verfijnde en gedifferentieerde visie op de problematiek van de industrie. Immers, de uitbouw van een strategische visie vergt een sterk analytisch kader waarbinnen zowel strategische elementen in het licht van de beoogde transformatie als strategische industriële ontwikkelingen in binnen- en buitenland worden geduid.

De SERV denkt daarbij ondermeer aan een grondige structurele analyse van de mondiale omgevingsfactoren en het internationale speelveld waarbinnen de Vlaamse economie zich moet positioneren. Daarnaast is nood aan een grondige analyse van de concurrentiekracht en de innovatiekracht van de industrie in Vlaanderen, waarbij de specifieke sectorale eigenheden en problemen duidelijk worden aangetoond. De concurrentie- en innovatiekracht wordt ook mede bepaald door de aanwezigheid van de competenties van de toekomst op de Vlaamse arbeidsmarkt. Een analyse hiervan in functie van de industriële transitie mag dan ook niet ontbreken.

Er is nood aan een gedetailleerde analyse van de afzonderlijke industriële sectoren, ondermeer op het vlak van vervlechting met de dienstensectoren.

Een nieuw Vlaams industrieel beleid kan ten slotte niet los gezien worden van het Europese beleid ter zake. De processen van vernieuwd industrieel beleid die door de Europese Commissie in het kader van het EU2020-Flagship-Initiative werden uitgetekend, moeten mede de keuzes inspireren van het vernieuwd industrieel beleid in Vlaanderen. Deze processen moeten in het witboek dan ook de nodige ruimte toebedeeld krijgen.

Vierde pijler noodzakelijk

Het nieuw industrieel beleid wordt in het groenboek omschreven als “een geïntegreerd beleid om versneld de nodige transformaties van de industrie te begeleiden op economisch en sociaal vlak”. De SERV onderschrijft de visie waarin economische én sociale en werkgelegenheidsmaatregelen het transformatieproces van de industrie ondersteunen.

De SERV stelt vast dat het transformatiebeleid, zoals uitgetekend in het groenboek, hoofdzakelijk steunt op drie economische pijlers (een versterkt concurrentievermogen, een industrieel innovatiebeleid, een infrastructuurbeleid voor een moderne en competitieve industrie en economie).

De vierde fundamentele pijler, het competentie- en arbeidsmarktbeleid, ontbreekt, waardoor volgens de SERV afbreuk wordt gedaan aan bovenstaande omschrijving van een nieuw industrieel beleid. De SERV dringt erop aan dat het toekomstige witboek het competentie- en arbeidsmarktbeleid expliciet als vierde fundamentele pijler erkent en hiervoor een kader op maat van de industrie uittekent.

Meer coördinatie en integratie vereist

De SERV apprecieert dat het nieuw industrieel beleid wordt opgevat als een geïntegreerd beleid. Om maatschappelijke uitdagingen op een efficiënte en vernieuwende wijze het hoofd te bieden, is immers een beleidsoverschrijdende visie vereist die in alle beleidsdomeinen doorsijpelt en op een coherente wijze vertaald wordt in strategische doelstellingen en actieplannen. Het vergt een horizontale beleidscoördinatie over beleidsdomeinen heen, en een verticale beleidscoördinatie over de beleidsniveaus heen (‘whole-of-government-approach’).

De SERV vindt in het groenboek te weinig uitgetekende sporen terug van hoe men de beleidsintegratie op een efficiënte manier wil realiseren. Terecht wordt gesteld dat er een strategische ‘governance’ dient te worden ontwikkeld rond het nieuw industrieel beleid,

alleen wordt niet aangegeven welke visie daarbij wordt gehanteerd. Een intense betrokkenheid van de beleidsdomeinen bij het groenboek moet volgens de SERV diepgaander worden verzekerd.

Een actieplan absoluut noodzakelijk

Maatschappelijk gedragen en onderbouwde referentiekaders op lange termijn zijn een must voor een efficiënt overheidsbeleid. Visies op zich volstaan echter niet. Eenmaal ontwikkeld moeten ze op het terrein worden gerealiseerd door concrete acties en maatregelen. Een rollend geïntegreerd meerjarenprogramma voor transitie is hiervoor het aangewezen vehikel. Het geeft de coherente strategie aan van maatregelen, middelen en instrumenten die nodig zijn voor de realisatie op het terrein van de visie en de inherente strategische keuzes.

De SERV stelt vast dat in het groenboek concrete acties worden opgelijst, maar dat deze inhoudelijk noch budgettair doorheen de tijd worden uitgewerkt. De SERV vraagt dat werk wordt gemaakt van een geïntegreerd meerjaren actieplan dat de effectieve stappen met bijhorend tijdspad en budgettaire omkadering in kaart brengt om het transformatieproces op het terrein aan te vatten en te realiseren.

Hierbij is het voor de SERV essentieel dat alle elementen die aan bod komen in zijn advies van 15 september 2010 over ‘flankerend beleid voor een duurzame, toekomstgerichte industrie’, integraal een plaats krijgen in het te ontwikkelen actieplan ter realisatie van een nieuw industrieel beleid in Vlaanderen. In vermeld advies heeft de SERV zich uitgesproken over al deze aspecten, die volgens de Vlaamse sociale partners bijdragen tot een meer innovatieve, ondernemende en kennisintensieve economie.

Bestaand en nieuw instrumentarium inschakelen

Bij de beleidsopties stelt het groenboek dat men ook moet kijken naar het beschikbare beleidsinstrumentarium. Dit is volgens de SERV een meer dan terechte opmerking. De SERV vindt in het groenboek echter te weinig aanknopingspunten terug over hoe het beschikbare beleidsinstrumentarium zal ingeschakeld worden in het transformatieproces van de industrie. De Vlaamse overheid beschikt nochtans over een arsenaal aan instrumenten die de transformatie kunnen ondersteunen. Het groenboek geeft evenmin aan of en in welke mate het instrumentarium desgevallend moet aangepast of bijgestuurd worden. Dit laatste werd nochtans uitdrukkelijk in het WIP gestipuleerd.

De SERV pleit voor een evaluatie van de werking van een aantal bestaande transitierelevante instrumenten: de projecten Duurzame Technologische Ontwikkeling, de strategische investerings- en opleidingssteun, de ecologiepremie, het Vlaams Innovatiefonds, de pijler ‘advies’ binnen de kmo-portefeuille, de waarborgregeling bij kredietverstrekking in het kader van energie-efficiënte investeringen of hernieuwbare energie.

Relaties met andere processen verduidelijken

De SERV dringt aan op verduidelijking tussen het opties in het groenboek en lopende processen zoals de staten-generaal Industrie en het aangekondigde beleid van grote projecten voor maatschappelijke vernieuwing.

Binnen het bestek van de SGI werden sectorfederaties uitgenodigd om strategische actieplannen voor transformatie te formuleren. Vier federaties hebben actieplannen ontwikkeld. Het is voor de SERV vooralsnog onvoldoende duidelijk of, en zo ja, in welke mate en op welke wijze deze sectorale actieplannen zullen interfereren met het nieuw industrieel beleid, zoals voorgesteld in het groenboek.

De SERV dringt erop aan dat verdere bespreking van de actieplannen wordt gesitueerd op fora waarbinnen de structurele betrokkenheid van alle sociale partners verzekerd is. De SERV stelt voor dat alle ronde tafels volgens VESOC-protocol worden samengeroepen voor de bespreking van de sectorale actieplannen. De intersectorale thema's moeten binnen VESOC worden besproken.

Daar waar het groenboek meer duidelijkheid verschaft over de speerpunt(clusters), is dit voor de grote projecten veel minder het geval. Er wordt bij de acties in het kader van het industrieel innovatiebeleid gesproken over “de operationalisering van ‘grote projecten’ in het kader van het investeringsplan van de Vlaamse Regering.”.

De SERV vraagt meer duidelijkheid over wat nu precies met deze grote projecten wordt bedoeld, hoe zij zich verhouden tot de speerpuntclusters enerzijds en de actieplannen van de SGI anderzijds en hoe ze zullen worden gefinancierd.

TINA-criteria afstemmen op transitie

De SERV is van oordeel dat de TINA-criteria weloverwogen en gericht afgestemd moeten zijn op het initiëren van transitieprojecten. De SERV vraagt dat TINA-gelijkaardige initiatieven buiten de grenzen van Vlaanderen zouden worden gescreend ondermeer met het oog op de gehanteerde criteria. Het is hierbij voor de SERV wel evident dat duurzame toegevoegde waardecreatie, ondermeer door de versterking van de O&O-intensiteit, en duurzame werkgelegenheidscreatie inherente objectieven moeten zijn van elk transitieproject en als zodanig ook in aanmerking dienen genomen.

1.1.3. Tot slot

De SERV heeft er reeds op gewezen dat Vlaanderen over een hele batterij aan bestaande instrumenten beschikt, die relevant kunnen worden aangewend om de transitie van het industrieel weefsel te bevorderen. De SERV herhaalt zijn pleidooi voor de uitwerking van een visie over een coherent, efficiënt en doelgericht instrumentarium, zodat én het bestaande én het nieuwe instrumentarium (waaronder TINA) een meerwaarde kunnen opleveren bij de transformatie van het Vlaams industrieel weefsel.

De SERV dringt aan op verdere betrokkenheid bij de uittekening van het instrumentarium, zowel bij de bijsturing van het bestaande alsook inpassing van het nieuwe instrumentarium.

1.2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

Mevrouw Güler Turan merkt dat de SERV ook vragende partij is om de bestaande instrumenten te evalueren en op hun efficiëntie te beoordelen en om eventueel nieuwe instrumenten te creëren. Die vraag is niet nieuw. Volgens het lid is dat inderdaad nodig om de vooropgestelde economische transitie mogelijk te maken. De SERV pleit ook voor meer coördinatie en integratie over de verschillende beleidsdomeinen heen. Kan de SERV dat meer concreet duiden? De SERV verwacht dat in het witboek al een concreet actieplan zou worden opgenomen. Leeft er bij de SERV dan de angst dat het bij intenties zal blijven en dat verwachtingen niet zullen worden ingelost?

De heer Filip Watteeuw heeft gehoord dat de SERV een grondige analyse van het internationale kader vraagt. Welke zijn volgens de SERV de belangrijkste elementen binnen dat internationale kader waarmee Vlaanderen rekening moet houden? Het lid vraagt ook meer verduidelijking over welke transitie de SERV het in zijn advies precies heeft. Ten slotte vraagt de heer Watteeuw ook of de SERV zijn standpunt over het bestaande en eventueel ook nieuwe instrumentarium om de transitie te verwezenlijken meer kan expliciteren.

De heer *Robrecht Bothuyne* stelt vast dat de SERV ook vraagt om de instrumenten van het flankerend beleid te integreren in het nieuw industrieel beleid. Welke zijn daarbij voor de SERV de prioriteiten? Hoe staat de SERV tegenover het concept ‘factory of the future’, wat toch een centraal gegeven is in het groenboek? Wat is de visie van de SERV over de ‘grands projets’, die door de staten-generaal van de industrie zijn naar voor geschoven? Hoe ziet de SERV de rol van de kmo’s in het nieuw industrieel beleid, en wat is de plaats van TINA daarbij?

De heer *Koen Van den Heuvel* zegt dat het belangrijk is dat de SERV het competentie- en arbeidsmarktbeleid als vierde pijler voor het nieuw industrieel beleid naar voor schuift. De lage werkzaamheidsgraad is inderdaad een knelpunt om de economische groei op peil te houden. Het lid is van oordeel dat de sociale partners hierbij een belangrijke rol te spelen hebben. Enerzijds is er het probleem van de lage werkzaamheidsgraad van 50-plus-sers, anderzijds is er de problematiek van de doorstroming vanuit het onderwijs naar de arbeidsmarkt en het tekort aan jongeren die voor een technische richting kiezen. Kan de SERV verduidelijken hoe hij de bijdrage van de sociale partners in het oplossen van die arbeidsmarktproblematiek ziet?

Ook de heer *Matthias Diependaele* vraagt naar de SERV-visie op het integreren van een gericht kmo-beleid in het nieuw industrieel beleid. Of is de SERV eerder voorstander van een apart kmo-beleid?

1.3. Antwoorden van de SERV

De heer *Wim Knaepen* van de studiedienst van de SERV antwoordt dat er inderdaad nood is aan een evaluatie van het bestaande instrumentarium om het te kunnen integreren in het nieuw industrieel beleid. Er zijn een aantal instrumenten die de transitie kunnen ondersteunen, maar in het groenboek wordt onvoldoende aangegeven op welke manier dat kan gebeuren. Maar om dat te kunnen bepalen is er inderdaad een evaluatie nodig. Daarvoor heeft men indicatoren nodig om te kunnen nagaan op welke manier er toegevoegde waarde of tewerkstelling werd gecreëerd dank zij de inzet van die instrumenten.

Het ligt voor de SERV voor de hand dat als men een economische transitie wil realiseren, dat niet kan gebeuren vanuit de verschillende beleidsdomeinen afzonderlijk. Er moet dus een beleidsdomeinoverschrijdende aanpak zijn. Op het centrale niveau zou een beleidsdomeinoverschrijdende cel moeten worden opgericht met vertegenwoordigers van diverse departementen, die kunnen nagaan hoe op een geïntegreerde manier het nieuw industrieel beleid op de rails kan worden gezet. Ook het lokale niveau is daarbij van belang, wat dat is de plaats waar het centraal aangestuurde beleid wordt uitgevoerd. Het lokale niveau moet dus ook op een nauwe manier worden betrokken bij de implementatie van het beleid op het terrein. In dat verband moet onder meer gedacht worden aan de RESOC’s, die op het vlak van ruimtelijke economie een zeer belangrijke bijdrage kunnen leveren aan het transitiebeleid.

De SERV dringt inderdaad aan op een actieplan. Men is al ruim een jaar bezig met het ontwikkelen van een visie op het industrieel beleid. Sinds de organisatie van de staten-generaal van de industrie verleden jaar, is er al een hele evolutie geweest, die tot het groenboek heeft geleid. Het is nu tijd om daar ook een actieplan aan te koppelen. Dat betekent niet noodzakelijk dat alle acties al concreet moeten uitgetekend worden in het witboek. Het witboek moet echter wel een aanzet tot verdere concretisering van de visie geven.

De heer *Michel Dethée* van de studiedienst van de SERV zegt dat in het SERV-advies voor een flankerend beleid voor een duurzame, toekomstgerichte industrie van 15 september 2010 een aantal instrumenten onder de loep werden genomen die de transitie zouden kunnen ondersteunen. In het advies is niet aangegeven hoe dat concreet moet gebeuren. Daarvoor is net die evaluatie nodig, zoals reeds gezegd werd.

In het advies waren er drie grote kapstokken:

- een vernieuwende innovatieve economie, waarvoor een aantal voorstellen werden gedaan en waarbij er gepleit wordt voor een geïntegreerd innovatiebeleid, gebaseerd op een breed gedragen en overlegde strategische visie. Daarbij wordt ook aangedrongen op de verbreding en verlenging van het steunbaar innovatietraject en op samenwerking tussen kennisinstellingen en het bedrijfsleven;
- een dynamische en ondernemende economie, waarbij het voornamelijk gaat over het verbeteren van het ondernemingsklimaat en de competitiviteit van de ondernemingen. Daarbij is ook voldoende ruimte om te ondernemen van belang. Het gaat niet alleen over een voldoende aanbod van terreinen, maar ook over hun kwaliteit en hun locatie. Daarvoor is ook een actieve en efficiënte overheid nodig, wat onder andere gaat over de problematiek van de vergunningen. Hier wijst het advies ook op de rol van de PMV en op het naast elkaar bestaan van verschillende fondsen en de versnippering, ook binnen de PMV zelf;
- een kennisintensieve economie, waarbij de competentieagenda en de werkbaarheid een grote rol spelen. De aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt is daar ook een essentieel element van.

Die elementen zijn essentieel voor het opstellen van een actieplan.

Over de rol van de kmo's zegt de heer *Wim Knaepen* dat de SERV wel degelijk voldoende aandacht aan dit aspect besteedt. In het SERV-advies wordt duidelijk gesteld dat de toegankelijkheid van het instrumentarium in het bijzonder voor kmo's een belangrijk aandachtspunt moet zijn. Het instrumentarium moet voor de kmo's op een laagdrempelige manier toegankelijk zijn. Voor de SERV maken de kmo's integraal deel uit van het transitieverhaal.

Voor het soort transitie dat wordt beoogd, moet worden verwezen naar het Pact 2020. Daarin worden de hoekstenen aangereikt voor de toekomstgerichte economie in Vlaanderen. Onder andere wordt er aandacht besteed aan een duurzame economie, een innovatieve economie en een transitiegerichte economie. Het pact geeft een aantal duidelijke doelstellingen van waar Vlaanderen in 2020 zou moeten staan.

Over de grote projecten die zijn voortgekomen uit de staten-generaal voor de industrie zegt de heer *Michel Dethée*, dat de afspraak was dat de besprekingen rond verdere concretisering en operationalisering zouden gebeuren binnen de rondetafels, waarvan de structuur is afgesproken in 2008. De SERV vraagt om hiermee verder te gaan. Wat beleidsdomein-overschrijdend is, kan dan aan bod komen binnen VESOC.

Mevrouw *Caroline Copers* wijst nogmaals op het belang van het SERV advies van 15 september 2010, omdat daarin de aspecten aan bod komen, die de SERV belangrijk vindt. Hierin zit onder andere ook een heel hoofdstuk over werken en leren, met alles wat daarbij komt kijken. Ook de sociale innovatie komt daarbij aan bod, wat belangrijk is om te komen tot een werkbaarheidsakkoord, dat ook in het Vlaams regeerakkoord is opgenomen. Dit wordt een belangrijk onderdeel van het komende Vlaamse sociaal overleg.

Over de aansluiting tussen het onderwijs en de arbeidsmarkt is er een ontwerpadvies in voorbereiding, dat aan de SERV ter goedkeuring zal worden voorgelegd. Mevrouw Copers verwijst ook naar de competentie-agenda die destijds werd afgesproken. Daarin kwam het aspect studiekeuze en het aantrekkelijk maken van de technische studierichtingen aan bod. In het VESOC zal nu worden nagegaan in hoeverre de competentie-agenda kan worden geactualiseerd en bijgestuurd.

2. VRWI

De VRWI werd vertegenwoordigd door de heren Gilbert Declerck (voorzitter VRWI-Commissie Innovatiebeleid), Ignace Lemahieu (voorzitter VRWI-Commissie Wetenschapsbeleid) en mevrouw Danielle Raspoet (secretaris VRWI).

2.1. *Toelichting door de heren Gilbert Declerck en Ignace Lemahieu*

2.1.1. *Situering*

De heer *Gilbert Declerck* merkt op dat het groenboek op 1 oktober 2010 principieel werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Doel van het groenboek is een richtinggevend beleidskader te bieden om de industrie van de toekomst in Vlaanderen te realiseren via een eigentijds Nieuw Industrieel Beleid. Het gaat om een geïntegreerd beleid om versneld de nodige transformaties van de industrie te begeleiden op economisch en sociaal vlak.

Men moet het groenboek zien als een tussentijdse opname van overleg met de stakeholders. De spreker verwijst naar de staten-generaal van de Industrie op 5 februari 2010. Alle belanghebbenden, sociale partners, adviesraden, leden van SGI en Vlaams Parlement kunnen inbreng doen en feedback geven. Een en ander moet dan resulteren in een witboek voor een Nieuw Industrieel Beleid.

De VRWI heeft op 7 oktober 2010 een vraag om advies gekregen van minister van Innovatie Ingrid Lieten. De VRWI heeft advies 144 uitgebracht op 10 november 2010.

2.1.2. *Toelichting van het advies*

Positief onthaald door VRWI

Het groenboek wordt positief onthaald door de VRWI. Vlaanderen moet echt ambitieus zijn en maximaal transformatie en innovatie in de industrie beogen. De centrale rol daarbij van innovatie in industriebeleid is zeer terecht. Bijgevolg moet de Vlaamse Regering sterker investeren in innovatie en maximaal gebruik maken van het bestaande Vlaamse instrumentarium.

Proces kan duidelijker (nood aan trajectbeschrijving)

Volgens de spreker is een ernstige omgevingsanalyse nodig, want die ontbreekt vooralsnog. De procesmatige aanpak is momenteel niet duidelijk: hoe verloopt het voor- en natraject, wat is de relatie met andere initiatieven zoals staten-generaal Industrie, VRWI-innovatieregiegroepen enzovoort. VRWI is bereid mee te werken aan de concretisering en vertaling van het NIB in projecten en initiatieven.

Input VRWI-Innovatieregiegroepen

De coördinatie van de iRG werd door minister Lieten formeel toevertrouwd aan VRWI. Doel is het ontwerpen van gerichte innovatiestrategieën en het ontwerpen van een platform voor samenwerking en aansturing van de implementatie daarvan. Het eindrapport iRG 'Automotive' en eindrapport iRG 'Chemie' en de bijhorende VRWI-adviezen werden aan minister Lieten bezorgd. Een derde rapport over sociale innovatie is in de maak. De spreker dringt erop aan dat de iRG-aanbevelingen als input worden gebruikt bij de opmaak van het witboek NIB.

Internationaal kader

De spreker vindt het positief dat het groenboek kadert binnen internationale tendensen/initiatieven, in het bijzonder 'Innovation Union' en 'An industrial policy' (EU2020). Men

moet alle kansen op Europese samenwerking voor industriële O&O maximaal gebruiken. Vlaamse sterktes moeten strategisch worden ingezet in internationale samenwerkingsverbanden. Men moet nagaan hoe het nieuwe Vlaamse industriebeleid strategisch, ‘crossborder’, kan samenwerken met buurlanden.

Inbedden van O&O in industriebeleid

De Europese Commissie erkent het belang van de verwevenheid van innovatie, onderzoek en ontwikkeling voor een duurzaam, toekomstgericht industriebeleid. Het Vlaamse groenboek NIB besteedt echter geen aandacht aan de rol van O&O, dit in schril contrast met de focus van de EU-mededeling.

Een duurzaam industriebeleid heeft nood aan een duurzaam innovatiebeleid, en dus aan een duurzaam O&O-beleid, onder meer door het versterkt inzetten op samenwerking tussen onderzoekswereld en industrie. De sterke Vlaamse positie met betrekking tot ‘key enabling technologies’ moet worden verzilverd in het Vlaamse innovatie- en industriebeleid. Men moet er voor oppassen dat de grote Europese landen deze strategie niet volledig gaan domineren.

De Vlaamse O&O&I-speerpunten (zie VRWI-clusters) én industriële speerpunten (zie pleidooi van Europese Commissie voor ‘smart specialization’) moeten op elkaar worden afgestemd.

Focus aanbrengen en bewaren

Het is positief dat het groenboek expliciet erkent dat Vlaanderen moet focussen en keuzes moet maken in beleid en in inspanningen. De VRWI herbevestigt het cluster- en speerpuntenbeleid als richtinggevend kader voor de uitbouw van een Vlaams innovatiegedreven industriebeleid en het maken van keuzes. De geselecteerde speerpunten moeten voldoende aansluiten bij industriële sterktes of realistische industriële transformaties inhouden.

Keuzes maken is maar een eerste stap. De volgende stap is de noodzakelijke concretisering/realisatie van die keuzes.

Er is een procesmatige en financiële ondersteuning vereist, maar dit ontbreekt in het groenboek. Tegelijkertijd moet men de basis van het onderzoek voldoende breed houden om in toekomst in te kunnen pikken op andere/nieuwe ontwikkelingen.

Financiering

De heer *Ignace Lemahieu* benadrukt dat meer investeren in O&O cruciaal is. De 1%-norm moet het doel blijven. Die norm vormt het richtsnoer voor de Vlaamse Regering (ViA Pact 2020, Vlaams regeerakkoord 2009-2014, Vlaams Hervormingsprogramma Europa 2020-strategie) maar uit de praktijk van de jongste twee jaar was dat niet altijd even duidelijk.

De spreker verwijst naar VRWI-advies 148 bij de beleidsbrief Innovatie 2010-2011. Daarin wordt gesteld dat publieke investeringen in onderzoek en innovatie kordaat moeten worden versneld. Dit komt neer op een bijkomende investering van 8% per jaar tot in 2020. Tezelfdertijd moet men gedurfd investeren in O&O, in de ruimere zin van de ‘grote projecten voor maatschappelijke vernieuwing’.

Het gros van de publieke (industriële) innovatiesteun zou moeten gaan naar (applicatie-gerichte) ‘harde’ O&O. Aanvullend ziet VRWI een taak voor de overheid in het uitrollen van nieuwe experimentele concepten (via proeftuinen, ‘living labs’) en het realiseren van een kritische innovatie-infrastructuur voor het uitbouwen van competenties door en voor Vlaamse industriële actoren.

Ook de bestaande industrieel gerichte innovatieplatformen (SOC's, CC) moeten worden ingeschakeld.

Naast de inzet van meer middelen moet het innovatiebeleid en -instrumentarium vooral gericht worden op de outcome (resultaten). Er is nood aan uitwerking en selectie van outcome-indicatoren voor periodieke monitoring (zie EC Innovation Union).

Het VRWI staat achter het TINA-fonds voor het realiseren van 'grote projecten' en als mogelijke hefboom voor innovatie-investeringen in bedrijven. In het bijzonder moet de nadruk worden gelegd op (open) R&D-infrastructuur.

Eenmalige inspanningen zullen echter niet volstaan om innovatiegedreven industriebeleid mee gestalte te geven. Op lange termijn is structurele versterking van de kennis- en innovatieketens nodig.

Tot slot ziet de VRWI bij de verdere concretisering van het groenboek een belangrijke rol weggelegd voor de bestaande Vlaamse instrumenten (IWT, IOF, AO, FIT, PMV, SOC's, associaties enzovoort).

Regelgevend kader

De heer Lemahieu pleit ervoor dat men zich bij de implementatie van de voorstellen uit de commissies-Berx en -Sauwens niet enkel zou beperken tot publieke infrastructuurprojecten, maar dat men ook oog zou hebben voor investeringsprojecten van bedrijven. Hij vraagt ook aandacht voor het feit dat een afgewogen regulering en deregulering innovatie kan stimuleren.

Samenwerking

Een goede samenwerking en interactie tussen onderzoeks- en innovatieactoren is van essentieel belang, onder meer voor afstemming op het vlak van opleidingen. Hieraan moet prioritair aandacht worden gegeven bij de verdere uitwerking van het NIB voor Vlaanderen.

De nodige incentives moeten worden geschapen om dergelijke samenwerking tussen industrie en kennis- en opleidingscentra binnen Vlaanderen te stimuleren. Een voorwaarde hierbij vormt het versterken van de individuele actoren zelf. Voldoende basisonderzoek opbouwen is immers belangrijk voor voortdurende vernieuwing.

Menselijk kapitaal

Een goed draaiend en industriegericht wetenschaps- en innovatiebestel kan niet zonder menselijk potentieel. Om de industriële transformatie te realiseren is het versterken van het menselijk potentieel in het algemeen en de beschikbaarheid van technologisch talent in het bijzonder, bijgevolg absoluut noodzakelijk. De VRWI pleit er dus voor dat men niet enkel bijzondere aandacht zou besteden aan de onderzoekscomponent, maar ook aan de onderwijscomponent in Vlaanderen. Via een slagkrachtig en meer gecoördineerd beleid moet men ofwel technologisch talent zelf opleiden ofwel waar nodig uit het buitenland aantrekken. Het uitgangspunt moet zijn de uitstroom beter af te stemmen op huidige en toekomstige behoeftes aan innovatief potentieel in Vlaanderen.

2.2. Vragen en opmerkingen van de commissieleden

De heer Bart Van Malderen merkt op dat er grote parallellen zijn tussen wat de VRWI en de SERV te zeggen hebben in verband met het groenboek: vraag naar omkadering en concretisering, aandacht voor het bestaande instrumentarium en focus op de menselijke component. De VRWI stelt dat O&O moeten worden ingebed in het industrieel beleid en

dat er daarbij op moet worden gelet dat er afstemming is tussen O&O in innovatiespeerpunten, de VRWI-clusters en de industriële speerpunten. Zijn er daar dan pijnpunten?

De heer *Filip Watteeuw* stelt vast dat er wordt gezegd dat er een sterke Vlaamse positie is op het vlak van de ‘key enabling technologies’ maar dat er moet opgelet worden voor de dominantie van de grote landen op dat vlak. De vraag is hoe Vlaanderen dat zou kunnen doen?

2.3. Antwoorden van de VRWI

De heer *Gilbert Declerck* antwoordt dat Vlaanderen in feite geen enkele cluster heeft, in de zin van de Europese definitie. Voor Europa is een cluster een entiteit die de lokale spelers kan bijeenbrengen, samenwerking promoten en een deel van het programma sponsoren en ondersteunen. Via een dergelijke organisatievorm komt men in het Europese clusterbeleid. Maar Vlaanderen heeft geen enkele van dergelijke clusters. Er bestaan wel een aantal losse samenwerkingsverbanden, die men enigszins onbeleefd praatbarakken zou kunnen noemen. Het zijn echter geen clusters in de Europese zin van het woord. Er zou dus over kunnen worden nagedacht of er in elk van de industriële speerpunten een cluster zou kunnen worden ingericht. FISCH zou een perfecte cluster kunnen zijn, die zou kunnen meespelen in het Europese clusterbeleid. De VRWI pleit dus voor het oprichten van dergelijke clusters, wat perfect binnen het IWT kan gebeuren.

De spreker legt verder uit dat de ‘key enabling technologies’ die technologieën zijn die vanuit de Europese Commissie worden naar voor geschoven als strategisch zeer belangrijk. Tegen het einde van dit jaar komt er een advies in verband met industriële strategie in Europa. De discussie over die strategie wordt sterk gedomineerd door de grote landen, die bovenop hun nationaal geld, ook veel Europees geld naar zich willen toetrekken. Dat ziet men reeds gebeuren in de ‘joint technology initiatives’ en hun ‘joint programmes’. Het principe van die programma’s is in theorie zeer mooi, maar mens ziet dat het hier vooral gaat om Europese middelen die bovenop nationale middelen komen, naargelang de hoogte van die nationale middelen. Dat wil dus zeggen dat een land dat veel middelen inbrengt, daarbovenop ook nog een groot deel van de Europese middelen krijgt. Dat is zeer nadelig voor de kleine landen. Dat kan worden opgelost door het principe van de ‘European funding for cross-border collaboration’ door te drukken. Dat wordt echter afgeblokt door de grote landen.

Mevrouw *Danielle Raspoet* merkt op dat in verschillende beleidsdocumenten, zoals ook de beleidsnota en de beleidsbrief, de termen ‘speerpuntinitiatief’ en ‘cluster’ opduiken en dat ze niet altijd dezelfde lading dekken. De term ‘speerpunten’ wordt gebruikt om allerlei nieuwe initiatieven aan te duiden. De vrees is dat dat zal leiden tot versnippering.

III. GEDACHTEWISSELING VAN 27 JANUARI 2011 MET DE BOND BETER LEEFMILIEU

Namens de BBL sprak de heer Kristof Debrabandere, beleidsmedewerker materialen en duurzaam ondernemen.

1. Toelichting

De heer *Kristof Debrabandere* begint met het nieuw industrieel beleid te kaderen in de internationale context, die terecht ook in het groenboek is aangehaald. Europa wil een ‘Innovation Union’ worden. Het uitgangspunt daarvan is dat er een transformatie van het economisch weefsel moet worden gerealiseerd om te beantwoorden aan de grote maatschappelijke uitdagingen. Daarvoor moet worden gebruik gemaakt van systeeminnovaties en er moet worden verdergebouwd op de bestaande (technologische) sterktes van de lidstaten. De Europese groeistrategie hanteert daarbij steeds opnieuw dezelfde woorden: slim, duurzaam en inclusief. De Europese Unie ziet transformatie dus als een middel en

niet als een doel op zich. Het eigenlijke doel is een antwoord te bieden op de grote maatschappelijke uitdagingen.

In Vlaanderen is er een goed vertrekpunt: de nieuwe Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling zit in de pijplijn bij de Vlaamse Regering. Deze strategie vertrekt van een probleemanalyse, waarin wordt vastgesteld dat er een aantal niet-duurzame systemen van productie en consumptie zijn (wonen, energie, mobiliteit, materialen, voeding). Het zijn alleszins systemen die erg belangrijk zijn. De analyse is dus dat er een probleem op systeemniveau is en dat er dus ook ‘systemisch’ moet worden ingegrepen door middel van systeeminnovatie. Een manier om dat te doen is de techniek van het transitie management. De spreker wijst er hierbij op dat de termen ‘transformatie’ en ‘transitie’ door elkaar worden gebruikt. Er is echter een duidelijk verschil tussen beide. Transformatie gaat uit van het wijzigen van iets dat bestaat, terwijl transitie aangeeft dat men in een andere richting gaat en dat kan iets nieuws zijn, dat vandaag nog niet bestaat.

Transitiemanagement bouwt aan oplossingen voor lange termijn uitdagingen die op zich een solide basis moeten zijn voor socio-economische ontwikkeling. Industriële innovatie zal ongetwijfeld een belangrijk onderdeel van die transitie zijn. In dat opzicht heeft Vlaanderen een aantal niet-technologische sterktes die het internationaal kan uitspelen. De spreker denkt daarbij aan de kwaliteit van ons onderwijs, de aanwezige talenkennis en het feit dat we een kleine hoog ontwikkelde verstedelijktste regio zijn, die als één grote proeftuin kan gelden. Ook het feit dat Vlaanderen niet cultureel dominant is, is in feite een sterkte. Vlamingen passen zich vlot aan aan andere culturen. Daardoor faciliteren we soms het samenwerken tussen verschillende culturen. In het kader van een kenniseconomie is dat een belangrijke sterkte.

De heer Debrabandere merkt op dat het groenboek vertrekt vanuit de bestaande technologische sterktes van de Vlaamse ‘speerpunt domeinen’, maar er worden geen bakens uitgezet waar die sterktes dan maatschappelijk voor dienen. De spreker is van oordeel dat het groenboek de transformatie eigenlijk als een doel ziet, terwijl Europa eigenlijk zegt dat transformatie een middel is om een antwoord te bieden op de grote maatschappelijke uitdagingen. Als men transformatie als doel ziet, dan is het gevaar groot dat men door bepaalde problemen op te lossen, nieuwe problemen creëert. Het nieuw industrieel beleid zou volgens de heer Debrandere in de eerste plaats de richting moeten aanduiden in de welke Vlaanderen moet veranderen en ten tweede ook middelen uittrekken om dat zo snel mogelijk te laten verlopen en uitwerken hoe dat zou moeten gebeuren. Er moet ook aangewezen worden op welke manier die transitie rechtvaardig zal verlopen. De transitie zal immers een maatschappelijk draagvlak nodig hebben.

Om dit te illustreren geeft de spreker ‘Plan C’ of het speerpunt domein nieuwe materialen en nanotechnologie als voorbeeld. Dit is één van de speerpunt domeinen die de VRWI heeft naar voor geschoven. Nieuwe materialen en nanotechnologie kunnen een onderdeel van systeeminnovaties zijn, maar leiden op zich niet tot een duurzamer materialenbeheer. Het is dus niet zo dat wanneer men vertrekt van een technologische sterkte, men automatisch ook bij een systeemverandering uitkomt. Innovatie kan wel aansluiten met systeem aanpak. Een voorbeeld van een bredere systeem aanpak is het FISCH-initiatief van essenscia, dat geïnspireerd is door Plan C en zich richt op duurzame chemie.

Het groenboek is een oproep tot geïntegreerd beleid, omdat dat absoluut noodzakelijk is om tot een transformatie van de industrie te komen. In zekere zin is het daardoor ook een oproep tot beleidsinnovatie.

De vraag is echter of het groenboek zelf wel geïntegreerd is. De visie die erin is verwoord is sterk maar anderzijds zijn de acties die erbij aansluiten eerder zwak. Een voorbeeld daarvan is de visie dat der nood is aan grote infrastructuren, zoals de smart grid, om transformatie mogelijk te maken. De concrete vertaling naar actie is echter beperkt tot bedrijventerreinen, betoninfrastructuur en kortere procedures. Er zijn aan de sterke visie

als het ware agenda's uit de vorige eeuw gekoppeld. Integratie is meer dan een optelsom. Als het groenboek in deze fase al niet geïntegreerd is, hoe groot is dan de kans dat het eigenlijke industrieel beleid dat wel zal zijn?

Vervolgens gaat de heer Debrabandere verder in op het TINA-fonds. De spreker is van oordeel dat de voorwaarden voor financiering die aan het TINA-fonds verborgen zijn, zullen leiden tot risico-arme 'innovaties', die te sterk gedreven zullen zijn door een bewezen marktvraag. Hierbij kan men de uitspraak van Henry Ford in herinnering brengen: "If I'd asked my customers what they wanted, they would've said 'a faster horse'.". Systeem-innovatieve experimenten hebben echter vaak een hoger risicoprofiel. De spreker denkt dan ook dat het risicoprofiel van het TINA-fonds niet aansluit bij de uitdagingen van transformatie of transitie.

Onderwijs en opleiding worden terecht vermeld in het groenboek. We merken echter dat er weinig beleidsinitiatieven over onderwijs en opleiding zijn opgenomen. Ook de Europese Commissie ziet in de 'innovation scoreboard' de innovatiecapaciteit van Vlaanderen als een probleem onder andere wegens de lage uitstroom van technische profielen.

De spreker stelt vervolgens de vraag hoe het nieuw industrieel beleid in de respectieve beleidsdomeinen wordt opgenomen en hoe de afstemming tussen de beleidsdomeinen wordt gerealiseerd. Dat wordt in het groenboek niet vermeld. Beleidsinnovaties zijn nodig om de transformatie van het industriële weefsel te faciliteren en te versnellen.

Ten slotte geeft de heer Debrabandere een aantal suggesties. In de eerste plaats moet het nieuw industrieel beleid worden geïntegreerd in de VSDO, waarbij transformatie een middel en geen doel op zich is. Een echte transitie-aanpak is de manier om vooruitgang te boeken. Het nieuw industrieel beleid moet de focus ook consequent richten op de drie trefwoorden 'slim, duurzaam en inclusief'. Visie en actie moeten veel beter worden geïntegreerd. Het risicoprofiel van het TINA-fonds moet worden aangepast. Er moet meer aandacht zijn voor beleidsinitiatieven inzake onderwijs en opleiding zodat er een grotere uitstroom van technische profielen kan komen. De beleidsimplementatie van een gecoördineerd en geïntegreerd beleid moet worden uitgewerkt.

Om te besluiten heeft de spreker het nog over het begrip duurzame groei. Hij verwijst naar de auteur Tim Jackson die in het boek 'Welvaart zonder groei' probeert te achterhalen hoe een economie er uitziet in een eindige wereld. Hieruit blijkt dat de uitdaging is hoe de maatschappij verder kan ontwikkelen ('kwalitatief groeien') en tegelijkertijd de impact op grondstoffen, energie, klimaat en milieu significant verlagen. Dit is een zeer fundamentele vraag, die door veel mensen wordt gedeeld, maar waarop in feite nog geen antwoorden bestaan.

2. Discussie

De heer *Filip Watteuw* vraagt welke concrete maatregelen er kunnen worden voorgesteld om tot een groener nieuw industrieel beleid te komen. Kan de spreker ook voorbeelden geven van de risico-arme innovatie, waarvoor hij heeft gewaarschuwd in verband met het TINA-fonds? Zijn er industriële sectoren die goed bezig zijn op het vlak van transitie?

De heer *Matthias Diependaele* zegt dat het de bedoeling van het groenboek is om een visie te verwoorden. Het witboek dat daarop volgt moet dat meer concretiseren in acties. De spreker heeft erop gewezen dat in het groenboek weinig acties op een sterke visie aansluiten. Welke acties zou de spreker dan wel formuleren? Het lid sluit zich aan bij de visie dat Vlaanderen heel wat meer troeven heeft dan de louter technologische speerpunten. Hoe kunnen die troeven nog meer worden uitgespeeld?

De heer *Robrecht Bothuyne* merkt op dat een centraal concept in het groenboek de ‘factory of the future’ is. Hoe staat de spreker tegenover dat concept en hoe kan Vlaanderen dat implementeren?

De heer *Kristof Debrabandere* antwoordt dat een van de startpunten in het groenboek het productiviteitsoffensief is. Hij is van oordeel dat eerst duidelijk moet gedefinieerd worden wat dat inhoudt, vooraleer er acties worden uitgewerkt.

Er zijn in Vlaanderen al een aantal initiatieven rond transitie. Rond mobiliteit zijn er al heel wat gebeurd. Er zijn initiatieven rond wonen en bouwen en rond materialen. Er wordt gewerkt aan een transitie-aanpak rond energie. Er zijn kiemen van een transitiewerkgroep rond voeding en landbouw en rond zorg. Dat zijn de eerste concrete stappen. Die transitie-aanpak moet worden versterkt. Men kan daarbij nagaan welke technologische en andere noden er zijn in de diverse systemen. Daarbij denkt de spreker ook aan nieuwe businessmodellen en sociale innovaties.

Over FISCH zegt de spreker dat dat nu onafhankelijk werkt en met vallen en opstaan zijn eigen financiering zoekt. Dat is het soort initiatieven dat door het TINA-fonds concreet zouden kunnen worden gesteund. Het uitgangspunt van FISCH is immers duurzaamheid.

De spreker vindt FISCH het meest in het oog springende initiatief. Federplast, de federatie van de kunststofverwerkende industrie, een initiatief van Agoria en essenscia, is ook aan het nadenken over wat de rol van hun producten in duurzame systemen is. Voor het overige zijn er weinig concrete voorbeelden te geven van wat er nu al op het terrein gebeurt. BBL is als maatschappelijke actor ook betrokken bij wat er in FISCH gebeurt. Het opbouwen van een maatschappelijk netwerk is het unieke in de aanpak van FISCH.

Als voorbeeld van risico-arme innovatie vernoemt de spreker activiteiten rond nanomaterialen in de klassieke industriële sectoren. Op zich is dat vernieuwend. Het gaat om spitstechnologie. Maar het is risico-arm omdat men die technologie in bepaalde bestaande applicaties toepast. Het is niet die soort innovaties waarop het TINA-fonds zich zou moeten richten. Misschien is het zinvoller dat het fonds zich richt op innovaties die meer gerelateerd zijn aan businessmodellen, die risico's inhouden.

Over de Vlaamse troeven zegt de heer Debrabandere dat Vlaanderen één potentiële proeftuin is. Vlaanderen is verstedelijkt en welvarend, heeft een uitgebouwde en dichte infrastructuur. Dat maakt het mogelijk om verschillende systemen gemakkelijker op elkaar af te stemmen. Een voorbeeld op het domein van de mobiliteit is het afstellen van privé- en openbaar vervoer op elkaar, onder andere door het gebruik van ‘slimme’ communicatiesystemen.

De heer *Matthias Diependaele* zegt in verband met de ondersteuning door het TINA-fonds dat het niet zozeer de risico-factor is die zou moeten meespelen, dan wel de output die de investering genereert. Men moet nagaan wat de maatschappelijke return is.

De heer *Bart Van Malderen* stelt dat het dan nodig is die return te definiëren, wat op zich erg moeilijk is. Gaat het om financiële of om maatschappelijke return? Als we niet moeten vertrekken vanuit onze technologische sterktes, maar vanuit de bijdrage aan de transitie, wat is er dan precies nodig?

De heer *Kristof Debrabandere* geeft het voorbeeld van de materialen. IMEC of Umicore zijn op dat terrein erg actief, onder ander in de ontwikkeling van nanomaterialen. Dat is een sterkte, die moet worden uitgespeeld. Er moet echter worden gezien in welk kader dat moet worden geplaatst. Er moet over worden gewaakt dat die innovaties louter worden

gesteund omdat er op korte termijn een financiële return kan zijn, terwijl ze op termijn misschien nieuwe problemen zullen creëren. Een voorbeeld is het gebruik van bepaalde nanopartikels in voedselverpakking, waardoor dat voedsel langer houdbaar kan blijven. Er moet echter verder worden gekeken: wat gebeurt er met die verpakking, nadat die is gebruikt? Dat komt bij het restafval en dus in de afvalverbranding terecht. Wat gebeurt er dan met die nanopartikels, die niet uit de rook kunnen worden gefilterd? Die nanopartikels komen dus in de omgeving van de verbrandingsinstallatie terecht. Om dit soort problemen te vermijden is het belangrijk om vanuit een systeemaanpak te vertrekken.

De heer *Filip Watteeuw* zegt hierop dat de ontwikkeling en het gebruik van biobrandstoffen een gelijkaardig voorbeeld is. Dit leek in het begin veelbelovend, maar nu worden daarover toch veel vragen gesteld.

De heer *Bart Van Malderen* is van oordeel dat innovatie op zichzelf een leeg begrip is. Het moet verbonden zijn aan maatschappelijke doelen, waarvan economische ontwikkeling er één is. Er moet ook naar waardeketens worden gekeken. Het is bijvoorbeeld denkbaar dat hout dat einde leven is, wordt verbrand als bijkomende brandstof bij energieproductie, maar dan alleen wanneer het voor niets anders meer kan worden gebruikt.

Patricia CEYSENS,
voorzitter

Filip WATTEEUW
Güler TURAN
Matthias DIEPENDAELE,
verslaggevers

Gebruikte afkortingen

AO	Agentschap Ondernemen
AWEX	Agence wallonne à l'Exportation et aux Investissements étrangers
BBL	Bond Beter Leefmilieu
BIN-normen	Normering van het Belgisch Instituut voor Normalisatie
CC	coördinatiecentrum
Cefic	European Chemical Industry Council
CE-markering	Conformité Européenne - markering
CEO	Chief Executive Officer
E-peil	Peil van primair energieverbruik
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
ESCO	energy saving company
ETP	Europees Technologie Platform
FEBEM	Federatie van Bedrijven voor Milieubeheer
Fedustria	Belgische federatie van de textiel-, hout- en meubelindustrie
FEVIA	Federatie Voedingsindustrie
FISCH	Flanders Strategic Initiative for Sustainable Chemistry
F.I.T.	Flanders Investment & Trade
FWO	Fonds Wetenschappelijk Onderzoek – Vlaanderen
ICON	Interdisciplinair Coöperatief Onderzoek
IMEC	Interuniversitair Micro-electronicacentrum
IOF	Industrieel Onderzoeksfonds
IP	Intellectual Property
IRG	innovatieregiegroepen
IWT	Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie
LNE	(departement) Leefmilieu, Natuur en Energie
NIB	Nieuw Industrieel Beleid
NO _x	stikstofoxiden
O&O	onderzoek en ontwikkeling
PMV	Participatiemaatschappij Vlaanderen
Pps	publiek-private samenwerking
ProfIT 2020	Professionele interieurtoepassingen voor 2020
R&D	research and development
RESOC	regionaal sociaal-economisch overlegcomité
RITHM	Relance Initiatief voor de Textiel-, Hout- en Meubelindustrie
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen
SET-plan	Strategic Energy Technology Plan
SGI	staten-generaal Industrie
SOC	strategisch onderzoekscentrum
SusChem TP	Technology Platform for Sustainable Chemistry
SUSPRO	Sustainable Process and Profits
TINA-fonds	Transformatie-, Innovatie- en Acceleratiefonds
VESOC	Vlaams Ecomomisch Sociaal Overlegcomité
ViA	Vlaanderen in Actie
VRWB	Vlaamse Raad voor Wetenschapsbeleid
VRWI	Vlaamse Raad voor Wetenschap en Innovatie
VSDO	Vlaamse Strategie voor Duurzame Ontwikkeling
vte	voltijdsequivalent
WIP	Werkgelegenheids- en Investeringsplan
WTCB	Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf